

M. TVLLII CICERONIS

P R O

P. S E X T I O

ORATIO, SECVNDA ET TRICESIMA.

SI quis antea, iudices, mirabatur, quid
^Ieffet, quod, pro tantis opibus reipublicæ,
tantaque dignitate imperii, nequaquam fatis
multi cives forti & magno animo inveniren-
tur, qui auderent se & salutem suam in dis-
crimen offerre pro statu civitatis, & pro com-
muni libertate: ex hoc tempore miretur po-
tius, si quem bonum & fortem civem vide-
rit, quam si quem aut timidum, aut sibi po-
tius, quam reipublicæ consulentem. Nam,
ut omittatis de uniuscujusque casu cogitando
recordari, uno adspectu intueri potestis, eos,
qui cum senatu, cum bonis omnibus, rem-
publicam afflictam excitarint, & latrocinio
domestico liberarint, mœstos, sordidatos,
reos, de capite, de fama, de civitate, de

fortunis, de liberis dimicare; eos autem, qui omnia divina & humana violarint, vexarint, perturbarint, everterint, non solum alacres lætosque volitare, sed etiam voluntarios fortissimis atque optimis civibus periculum moliri, de se nihil timere. In quo cum multa sint indigna, tum nihil minus est ferendum, quam quod jam non per latrones suos, non per homines egestate & scelere perditos, sed per vos nobis, per optimos viros optimis civibus periculum inferre conantur; &, quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi, manu, copiis delere non potuerunt, hos vestra auctoritate, vestra religione, vestris sententiis se oppressuros arbitrantur. Ego autem, iudices, quia, qua voce mihi in agendis gratiis, commemorandoque eorum, qui de me optime sunt meriti, beneficia, esse utendum putabam, ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis; iis potissimum vox hæc serviat, quorum opera & mihi, & vobis, & populo Romano restituta est. Et, quamquam a Q. Hortensio, clarissimo viro atque eloquentissimo, causa est P. Sextii perorata, nihilque ab eo prætermisium est, quod aut pro republica conquerendum fuit, aut pro reo disputandum: tamen aggrediar ad dicen-

dum, ne mea propugnatio ei potissimum defuisse videatur, per quem est perfectum, ne ceteris civibus deesset. Atque ego sic statuo, judices, a me in hac causa, atque hoc extremo dicendi loco, pietatis potius, quam defensionis; querelæ, quam eloquentiæ; doloris, quam ingenii partes esse susceptas. Itaque, si aut acrius egero, aut liberius, quam qui ante me dixerunt; peto a vobis, ut tantum orationi meæ concedatis, quantum & pio dolori & justæ iracundiæ concedendum putetis. Neque enim officio conjunctior dolor ullius esse potest, quam hic meus, susceptus ex hominis, de me optime meriti, periculo; neque iracundia magis ulla laudanda, quam ea, quæ me inflammat eorum scelere, qui cum omnibus salutis meæ defensoribus bellum esse sibi gerendum judicaverunt. Sed, quoniam singulis criminibus ceteri responderunt, dicam ego de omni statu P. Sextii, de genere vitæ, de natura, de moribus, de incredibile amore in bonos, de studio conservandæ salutis communis atque otii; contendamque, si modo id consequi poterò, ut in hac confusa atque universa defensione, nihil a me, quod ad vestram quæstionem; nihil, quod ad reum; nihil, quod ad rempublicam

pertineat, prætermiffum effe videatur. Et, quoniam in graviffimis temporibus civitatis, atque in ruinis everfæ atque afflictae reipublicæ P. Sextii tribunatus eft a fortuna ipfa collocatus; non aggrediar ad illa maxima atque ampliffima prius, quam docuero, quibus initiis ac fundamentis hæ tantæ fummis in rebus laudes excitatæ fint.

Parente P. Sextius natus eft, iudices, ho-³₆ mine, ut plerique meminiftis, & fapiente, & fancto, & fevero: qui, cum tribunus plebis primus inter homines nobiliffimos temporibus optimis factus effet, reliquis honoribus non tam uti voluit, quam dignus videri. Eo auctore duxit honeftiffimi & fpectatiffimi viri, C. Albini filiam; ex qua hic eft puer, & nupta jam filia. Duobus his graviffimæ antiquitatis viris fic probatus fuit, ut utrique eorum & carus maxime & jucundus effet. Ademit Albino foceri nomen mors filia, fed caritatem illius neceffitudinis & benevolentiam non ademit. hodie fic hunc diligit, ut vos facillime poteftis ex hac vel affiduitate ejus, vel follicitudine & moleftia judicare. Duxit uxorem, patre vivo, optimi, at cala-⁷ mitofiffimi viri filiam, C. Scipionis. Clara in hoc P. Sextii pietas exiftit, & omnibus gra-

ta, quod & Massiliam statim profectus est, ut socerum videre consolarique posset, fluctibus reipublicæ expulsum, in alienis terris jacentem, quem in majorum suorum vestigiis stare oportebat; & ad eum filiam ejus adduxit, ut illo insperato adspectu complexuque, si non omnem, at aliquam partem mœroris sui deponeret; & maximis officiis & illius ærumnam, quoad vixit, & filiae solitudinem sustentavit. Possum multa dicere de liberalitate, de domesticis officiis, de tribunatu militari, de provinciali in eo magistratu abstinentia; sed mihi ante oculos obversatur reipublicæ dignitas, quæ me ad sese rapit, hæc minora relinquere hortatur.

8 Quæstor hic C. Antonii, collegæ mei, judices, fuit sorte, sed societate consiliorum, meus. Impedior nonnullius officii, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam, quam multa ad me detulerit, quanto ante providerit. Atque ego de Antonio nihil dico, præter unum: numquam illum in illo summo timore ac periculo civitatis, neque communem metum omnium, neque propriam nonnullorum de ipso suspicionem, aut infitiano tollere, aut dissimulando sedare voluisse. In quo collega sustinendo atque moderando,

si meam in illum indulgentiam, conjunctam cum summa custodia reipublicæ, laudare vere solebatis; par prope laus P. Sextii esse debet, qui suum ita consulem observavit, ut & illi quæstor bonus, & vobis omnibus optimus civis videretur. Idem, cum illa conjuratio ex latebris atque ex tenebris erupisset, palamque armata volitaret, venit cum exercitu Capuam: quam urbem, propter plurimas belli opportunitates, ab illa impia & scelerata manu attentari suspicabamur: & inde M. Aulanum, tribunum militum Antonii, Capua præcipitem ejecit, hominem perditum, & non obscure Pisauri, & in aliis agri Gallici partibus, in illa conjuratione versatum. Idemque C. Marcellum, cum is non solum Capuam venisset, verum etiam se, quasi armorum studio, in maximam familiam conjecisset, exterminandum ex illa urbe curavit. qua de causa & tum conventus ille Capuæ, qui, propter salutem illius urbis consulatu conservatam meo me unum patronum adoptavit, huic apud me P. Sextio maximas gratias egit; & hoc tempore iidem homines, nomine commutato, coloni, decurionesque fortissimi atque optimi viri, beneficium P. Sextii testimonio declarant, periculumque de-

io creto suo deprecantur. Recita, quæso, P. Sexti, quid decreverint Capuæ decuriones; ut jam puerilis tua vox possit (aliquid) significare inimicis nostris, quidnam, cum se corroborarit, effectura esse videatur. **DECRETUM DECVRIONVM.** Non recito decretum officio aliquo expressum vicinitatis, aut clientelæ, aut hospitii publici, aut ambitionis, aut commendationis gratia; sed recito memoriam perfuncti periculi, prædicationem amplissimi beneficii, vicem officii præsentis, **11** testimonium præteriti temporis. Atque illis temporibus iisdem, cum jam Capuam metu Sextius liberasset, urbem senatus atque omnes boni, deprehensis atque oppressis domesticis hostibus, me duce, ex periculis maximis extraxissent; ego litteris eum Capua arcessivum eum illo exercitu, quem tum secum habebat. quibus hic litteris lectis ad urbem confestim incredibili celeritate advolavit. Atque, ut illius temporibus atrocitatem recordari possitis, audite litteras, & vestram memoriam ad timoris præteriti cogitationem excitate. **LIT- 5** **TERAE CICERONIS, CONSVLIS.** Hoc adventu P. Sextii, tribunorum plebis novorum, qui tum, extremis diebus consulatus mei, res eas, quas gesseram, vexare cupie-

bant, reliquique conjurationis impetus & conatus sunt retardati. Ac, posteaquam est intellectum, Catone, tribuno plebis fortissimo atque optimo cive, rempublicam defendente, per seipsum senatum populumque Romanum, sine militum præsidio tueri facile majestatem suam, & dignitatem eorum, qui salutem communem periculo suo defendissent; Sextius, cum illo suo exercitu summa celeritate est Antonium consecutus. Hic ego quid prædicem, quibus hic rebus consulem ad rem gerendam excitarit? quot stimulos admoverit homini, studioso fortassis victoriæ, sed tamen nimium communem Martem bellique casum metuenti? Longum est ea dicere; sed hoc breve dicam. Si M. Petreji non excellens animo, & amore reipublicæ, non præstans in reipublica virtus, non summa auctoritas apud milites, non mirificus usus in re militari existisset, neque adjutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuisset; datus illo in bello esset hiemi locus, neque umquam Catilina, cum e pruina Apennini, atque e nivibus illis emerisset, atque æstatem integram nactus, Italiæ calles & pastorum stabula præclara cepisset, sine multo sanguine, ac sine totius Italiæ vastitate miserrima concidisset.

- 13 Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius; ut quæsturam Macedoniae relinquam, & aliquando ad hæc propiora veniam. quamquam non est omittenda singularis illa integritas provincialis, cujus ego nuper in Macedonia vidi vestigia non pressa leviter ad exigui prædicationem temporis, sed fixa ad memoriam illius provinciæ sempiternam. Verum hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes & respectantes relinquamus.
- 6 Ad tribunatum, quia ipse ad sese jam dudum vocat, & quodammodo absorbet orationem meam, contento studio cursuque veniamus.
- 14 De quo quidem tribunatu ita dictum a Q. Hortensio, ut ejus oratio non defensionem modo criminum videretur continere, sed etiam memoria digna esset, uti & reipublicæ capeffendæ auctoritatem, disciplinamque præscriberet. Sed tamen, quoniam tribunatus quidem totus P. Sextii nihil aliud, nisi meum nomem causamque sustinuit, necessario mihi de iisdem rebus esse arbitror, si non subtilius disputandum, at certe, judices, dolentius deplorandum. Qua in oratione si asperius in quosdam homines invehi vellem, quis non concederet, ut eos, quorum sceleris furore violatus essem, vocis libertate perstringerem?

Sed

Sed ut agam moderate, & huic potius tempori ferviam, quam dolori meo: si qui occulte a salute nostra dissentiunt, lateant: si qui fecerunt aliquid aliquando, atque iidem nunc tacent, & quiescunt; nos quoque sumus obliti: si qui se offerunt insolenter & insectantur, quoad ferri poterunt, perferemus; neque quemquam offendet oratio mea, nisi qui se ita obtulerit, ut in eum non invasisse, sed incurrisse videamur.

Sed necesse est, antequam de tribunatu ¹⁵ P. Sextii dicere incipiam, me totum superioris anni reipublicæ naufragium exponere: in quo colligendo, ac reficienda salute communi, omnia reperientur P. Sextii dicta, facta, consilia versata. Fuerat ille annus in ⁷ reipublicæ magno motu, & multorum timore, tamquam intentus arcus in me unum, sicut vulgo ignari rerum loquebantur; re quidem vera in universam rempublicam, translatione ad plebem furibundi hominis ac perditum, mihi irati, sed multo acrius otii & communis salutis inimici. Hunc vir clarissimus, mihiq; multis repugnantibus, amicissimus, Cn. Pompejus, omni cautione, fœdere, execratione devinxerat, nihil in tribunatu contra me esse facturum. At ille nefarius, ex

omnium scelerum colluvione natus, parum
 se foedus violaturum est arbitratus, nisi ip-
 sum cauctorem alieni periculi suis propriis
 16 periculis terruisset. Hanc tætram immanem-
 que belluam, vinctam auspiciis, alligatam
 more majorum, constrictam legum sacrata-
 rum catenis, solvit subito [legum] consul,
 vel, ut ego arbitror, exoratus, vel, ut non
 nemo putat, mihi iratus; ignarus quidem
 certe & imprudens impendentium tantorum
 scelerum ac malorum. qui tribunus plebis fe-
 lix in evertenda republica fuit nullis suis ner-
 vis. Qui enim in ejusmodi vita nervi esse po-
 tuerunt hominis, fraternis flagitiis, fororiis
 17 stupris, omni inaudita libidine infamis? Sed
 fuit profecto quædam illa reipublicæ fortuna
 fatalis, ut ille cæcus atque amens tribunus
 plebis nancisceretur, quid dicam consules?
 hoccine ut ego appellem nomine everfores hu-
 jus imperii? proditores vestræ dignitatis?
 hostes bonorum omnium? qui ad delendum
 senatum, affligendum equestrem ordinem,
 extinguenda omnia jura atque instituta ma-
 jorum, se illis fascibus ceterisque insignibus
 summi honoris atque imperii ornatos esse ar-
 bitrabantur? Quorum, per deos immortales,
 si nondum scelera vulneraque inusta reipu-

blicæ vultis recordari, vultum atque inces-
sum animis intueamini. facilius facta eorum
occurrent mentibus vestris, si ora ipsa oculis
propofueritis. Alter unguentis affluens, ca- 8
lamistrata coma, despiciens conscios stupro- 18
rum, ac veteres vexatores ætatulæ suæ, pu-
teali & fœneratorum gregibus inflatus atque
perculsus, olim, ne Scyllæo illo æris alieni
in freto ad columnam adhæresceret, in tri-
bunatus portum perfugerat. contemnebat
equites Romanos, minitabatur senatui, ven-
ditabat se operis, atque ab iis se ereptum,
ne de ambitu causam diceret, prædicabat,
ab iisdemque se, etiam invito senatu, pro-
vinciam sperare dicebat; eamque nisi adeptus
esset, se incolumem nullo modo fore arbitra-
batur. Alter, o dii boni! quam tæter ince- 19
debat! quam truculentus! quam terribilis ad-
spectu! unum aliquem te ex barbatis illis,
exemplum imperii veteris, imaginem anti-
quitatis, columen reipublicæ, diceres in-
tueri. vestitus aspere nostra hac purpura ple-
beja ac pæne fusca: capillo ita horrido, ut
Capua, in qua ipse tum imaginis ornandæ
causa duumviratum gerebat, Seplasiæ sub-
laturus videretur. Nam quid ego de super-
cilio dicam? quod tum hominibus non super-

cilium, sed pignus reipublicæ videbatur. tanta erat gravitas in oculo, tanta contractio frontis, ut illo supercilio respública, tamquam
 20 Atlante cœlum, niti videretur. Erat denique hic omnium fermo: Est tamen reipublicæ magnum, firmumque subsidium: habeo quem opponam labi illi atque cœno: vultu, medius fidius, collegæ sui libidinem, levitatemque franget: habebit senatus, in hunc annum quem sequatur: non deerit auctor & dux bonis, mihi denique homines præcipue gratulabantur, quod habiturus essem contra tribunum plebis furiosum & audacem, cum
 9 amicum & affinem, tum etiam fortem & gravem consulem. Atque eorum alter sefellit neminem. Quis enim clavum tanti imperii tenere, & gubernacula reipublicæ tractare in maximo cursu ac fluctibus posse arbitraretur hominem emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum ac stuprorum? vino, ganeis, lenociniis, adulteriisque confectum? cum is præter spem in altissimo gradu alienis opibus positus esset, qui non modo tempestatem impendentem intueri temulentus, sed ne lucem quidem insolitam adspicere possiet.
 21 Alter multos plane in omnes partes sefellit. erat enim hominum opinioni nobilitate ipsa,

blanda conciliatricula, commendatus. Omnes boni semper nobilitati favemus, &, quia utile est reipublicæ, nobiles homines esse dignos majoribus suis, & quia valet apud nos, clarorum hominum & bene de republica meritorum memoria, etiam mortuorum. Quia tristem semper, quia taciturnum, quia subhorridum atque incultum videbant, & quod erat eo nomine, ut ingenerata familiæ frugalitas videretur; favebant, gaudebant, & ad integritatem majorum spe sua hominem vocabant, materni generis obliti. Ego autem 22 (vere hoc dicam, iudices,) tantum esse in homine sceleris, audaciæ, crudelitatis, quantum ipse cum republica sensi, numquam putavi. nequam esse hominem, & levem, & falsa opinione, errore hominum ab adolescentia commendatum, sciebam. etenim animus ejus vultu, flagitia parietibus tegebantur; sed hæc obstructio nec diuturna est, nec obducta ita, ut curiosis oculis perspicere non possit. Videbamus genus vitæ, desidiam, 10 inertiam: inclusas ejus libidines, qui paulo propius accesserant, intuebantur. denique etiam sermonis anfas dabat, quibus reconditos ejus sensus tenere possemus. Laudabat 23 homo doctus philosophos, nescio quos; ne-

que eorum tamen nomina poterat dicere: sed tamen eos laudabat maxime, qui dicuntur præter ceteros esse auctores & laudatores voluptatis: cujus, & quo tempore, & quo modo, non quærebat. verbum ipsum omnibus modis animi & corporis devorabat: eosdemque præclare dicere ajebat, sapientes omnia sua causa facere: rempublicam capessere hominem bene sanum non oportere: nihil esse præstabilius otiosa vita, & plena, & conferta voluptatibus: eos autem, qui dicerent, dignitati esse serviendum, reipublicæ consulendum, officii rationem in omni vita, non commodi, esse ducendam, subeunda propria pericula vulnera excipienda, mortem oppetendam; vaticinari atque insanire dicebat. Ex his assiduis ejus, quotidianisque sermonibus, & quod videbam, quibuscum hominibus in interiore ædium parte viveret, & quod ita domus ipsa fumabat, ut multa ejus sermonis indicia redoleret, statuebam sic, boni nihil ab illis nugis expectandum, mali quidem certe nihil pertimescendum. Sed ita est, judices, ut, si gladium parvo puero, aut si imbecillo seni aut debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat; sin ad nudum vel fortissimi viri corpus accesserit, pos-

fit acie ipsa, & ferri viribus vulnerari: ita cum hominibus enervatis atque exsanguibus consulatus, tamquam gladius, esset datus; qui per se pungere neminem umquam potuissent, hi summi imperii nomine armati rempublicam contrucidaverunt. Fœdus fecerunt cum tribuno plebis palam, ut ab eo provincias acciperent, quas ipsi vellent: exercitum, & pecuniam, quantam vellent, ea lege, si ipsi prius tribuno plebis afflictam & constrictam rempublicam tradidissent. id autem fœdus meo sanguine ictum sanciri posse dicebant. Qua re patefacta (neque²⁵ enim dissimulari tantum scelus poterat, nec latere) promulgantur uno eodemque tempore rogationes ab eodem tribuno de mea pernicie, & de provinciis consulum nominatim.

Hic tum senatus sollicitus, vos equites **II** excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum atque ordinum cives summæ reipublicæ a consulibus atque a summo imperio petendum esse auxilium arbitrabantur, cum illi soli essent, præter furiosum illum tribunum, duo reipublicæ turbines, qui non modo præcipitanti patriæ non subvenirent, sed eam etiam nimium tarde

concidere mœerent. Flagitabatur ab his
quotidie cum querelis bonorum omnium,
tum etiam precibus senatus, ut meam cau-
sam susciperent, agerent; aliquid denique
ad senatum referrent. hi non modo negando,
sed etiam irridendo, amplissimum quemque
26 illius ordinis insequabantur. Hic subito cum
incredibilis in Capitolium multitudo ex tota
urbe, cunctaque Italia convenisset; vestem
mutandam omnes, meque etiam omni ratio-
ne, privato consilio (quoniam publicis duci-
bus respublica careret) defendendum puta-
runt. Erat eodem tempore senatus in æde
Concordiæ, quod ipsum templum repræsen-
tabat memoriam consulatus mei, cum flens
universus ordo cincinnatum consulem ora-
bat. nam alter ille horridus & severus con-
sulto se domi continebat. Qua tum superbia
cœnum illud ac labes, amplissimi ordinis pre-
ces, & clarissimorum civium lacrymas re-
pudiavit? me ipsum ut contempsit helluo pa-
triæ? nam quid ego patrimonii dicam, quod
ille, cum quasi quæstum faceret, amisit?
Cum venisset ad senatum, vos, inquam, equi-
tes Romani, & omnes boni, veste mutata,
vos, inquam, pro meo capite ad pedes le-
nonis impurissimi projecistis, cum, vestris

precibus a latrone illo repudiatis, vir incredibili fide, magnitudine animi, constantia, L. Ninnius, ad senatum de republica retulit, senatusque frequens vestem pro mea salute mutandam censuit. O diem illum, iudices, 12 funestum senatui, bonisque omnibus! rei-²⁷ publicæ luctuosum! mihi ad domesticum mœrorem, gravem! ad posteritatis memoriam, gloriosum! Quid enim quisquam potest ex omni memoria fumere illustrius, quam, pro uno cive & bonos omnes privato consensu, & universum senatum publico consilio mutasse vestem? quæ quidem tum mutatio non deprecationis causa est facta, sed luctus. quem enim deprecarentur, cum omnes essent sordidati? cumque hoc satis esset signi, esse improbum, qui mutata veste non esset? Hac mutatione vestis facta, tanto in luctu civitatis, omitto, quid ille tribunus, omnium rerum divinarum, humanarumque prædo, fecerit; qui adesse nobilissimos adolescentes, honestissimos equites Romanos, deprecatores salutis meæ iusserit, eosque operarum suarum gladiis & lapidibus objecerit: de consulibus loquor, quorum fide respublica niti debuit. Exanimatus evolat ex senatu, non 28 minus perturbato animo atque vultu, quam

si paucis ante annis in creditorum conven-
 tum incidisset : advocat concionem : habet
 orationem talem consul , qualem numquam
 Catilina victor habuisset : Errare homines , si
 etiam tum senatum aliquid in republica posse
 arbitrarentur : equites vero Romanos datu-
 ros illius diei pœnas , quo , me consule , cum
 gladiis , in clivo Capitolino fuissent : venisse
 tempus iis , qui in timore fuissent , (conju-
 ratos videlicet dicebat ,) ulciscendi se . Si
 dixisset hoc solum , omni supplicio esset dignus .
 nam oratio ipsa consulis perniciofa potest
 29 rempublicam labefactare . Quid fecerit , vi-
 dete . L. Lamiam , qui , cum me ipsum pro
 summa familiaritate , quæ mihi cum fratre ,
 cum patre ejus erat , unice diligebat , tum
 pro republica vel mortem oppetere cupiebat ,
 in concione relegavit ; edixitque , ut ab urbe
 abesset millia passuum ducenta ; quod esset
 ausus pro civi , pro bene merito civi , pro
 13 amico , pro republica deprecari . Quid hoc
 homine faciās ? aut quo civem importunum ,
 aut quo potius hostem tam sceleratum reser-
 ves ? qui , ut omittam cetera , quæ sunt ei
 cum collega immani , impuroque conjuncta
 atque communia , hoc unum habet proprium ,
 ut expulerit ex urbe , relegarit , non dico

equitem Romanum, non ornatissimum atque optimum virum, non amicissimum reipublicæ civem, non illo ipso tempore una cum senatu, & cum bonis omnibus, casum amici, rei que publicæ lugentem; sed civem Romanum sine ullo iudicio, aut edicto, ex patria consul eiecerit. Nihil acerbius focii Latini³⁰ ferre soliti sunt, quam, id quod perraro accidit, ex urbe exire a consulibus iuberi. Atque illis tum erat reditus in suas civitates, ad suos lares familiares; & in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignominia nominatim cadebat. Hoc vero quid est? exterminabit cives Romanos edicto consul a suis diis penetibus? expellet a patria? deliget quem volet? damnabit atque ejiciet nominatim? Hic, si umquam vos eos, qui nunc estis, in republica fore putasset, si denique imaginem judiciorum, aut simulacrum aliquod futurum in civitate reliquum credidisset, umquam ausus esset senatum de republica tollere? equitem Romanorum preces aspernari? civium denique omnium, novis & inauditis edictis, jus, libertatemque pervertere?

Etsi me attentissimis animis, summa cum ³¹ benignitate auditis; iudices; tamen vereor,

ne quis forte vestrūm miretur, quid hæc mea oratio tam longa ac tam alte repetita velit, aut quid ad P. Sextii causam, eorum, qui ante hujus tribunatum rempublicam vexarunt, delicta pertineant. mihi autem hoc propositum est ostendere, omnia consilia P. Sextii, mentemque totius tribunatus hanc fuisse, ut afflictæ & perditæ reipublicæ, quantum posset, mederetur. Ac, si in exponendis vulneribus illis de me ipso plura dicere videbor, ignoscite. nam & illam meam cladem vos & omnes boni maximum esse reipublicæ vulnus judicatis; & P. Sextius est reus, non suo, sed meo nomine: qui cum omnem vim sui tribunatus in mea salute consumserit, necesse est, meam causam præteriti temporis cum hujus præsentis defensione esse conjunctam.

14 Erat igitur in luctu senatus: squalibat
 32 civitas, publico consilio mutata veste: nullum erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ societas vectigalium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificentissime decrevisset de mea salute: cum subito edicunt duo consules, ut ad suum vestitum senatores redi-

rent. Quis umquam consul senatum ipsius decretis parere prohibuit? quis tyrannus miseros lugere vetuit? Parumne est, Piso, ut omittam Gabinium, quod tantum homines fefellisti, ut negligeres auctoritatem senatus? optimi cujusque consilia contemneres? rempublicam proderes? consulare nomen affligeres? etiamne edicere audebas, ne mœerent homines meam, suam, reipublicæ calamitatem? ne hunc suum dolorem veste significarent? Sive illa vestis mutatio ad luctum ipsorum, sive ad deprecandum valebat; quis umquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quemquam aut sibi mœerere, aut ceteris supplicare? Quid? sua sponte homi- 33
nes in amicorum periculis vestitum mutare non solent? pro te ipso, Piso, nemone mutavit? ne isti quidem, quos legatos non modo nullo senatusconsulto, sed etiam repugnante senatu, tute tibi legasti? Ergo hominis desperati, & proditoris reipublicæ casum lugerunt fortasse, qui volent; civis florentissimi benevolentia bonorum, & optime de salute patriæ meriti, periculum, conjunctum cum periculo civitatis, lugere senatui non licebit? Iidem consules, (si appellandi sunt consules, quos nemo est, qui non modo ex memoria,

sed etiam ex fastis evellendos putet,) pacto jam foedere provinciarum, producti in circo Flaminio in concionem ab illa furia ac peste patriæ, maximo cum gemitu vestro, illa omnia, quæ tum contra me, contraque rempublicam dixerat, voce ac sententia sua com-
15 probaverunt. Iisdem consulibus sedentibus atque inspectantibus, lata lex est, ne auspicia valerent, ne quis obnuntiaret, ne quis legi intercederet: ut omnibus fastis diebus legem ferri liceret; ut lex Aelia, lex Fufiane valeret: qua una rogatione, quis est, qui non intelligat, universam rempublicam
34 esse deletam? Iisdem consulibus inspectantibus, fervorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum vicatim homines conscriberentur, decuriantur; ad vim, ad manus, ad cædem, ad direptionem incitarentur. Iisdem consulibus arma in templum Castoris palam comportabantur, gradus ejusdem templi tollebantur: armati homines forum & conciones tenebant: cædes, lapidationesque fiebant: nullus erat senatus, nihil reliqui magistratus: unus omnem omnium potestatem armis & latrociniis possidebat, non aliqua vi sua, sed cum duo consules a republica provinciarum

foedere retraxisset, insultabat, dominabatur, aliis pollicebatur, terrore ac metu multos, plures etiam spe & promissis tenebat.

Quæ cum essent ejusmodi, judices, cum 35 senatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hostes haberet; equester ordo reus a consulibus citaretur; Italiæ totius auctoritas repudiaretur; alii nominatim relegarentur, alii metu ac periculo terrerentur; arma essent in templis, armati in foro; eaque non silentio consulum diffimularentur, sed & voce & sententia comprobarentur: cum omnes urbem nondum excisam & everisam, sed jam captam atque oppressam videremus; tamen his tantis malis, tanto bonorum studio, judices, restitissimus. Sed me alii metus, atque aliæ cu- 16 ræ, suspicionesque moverunt. Exponam enim 36 hodierno die, judices, omnem rationem facti & consilii mei; neque huic vestro tanto studio audiendi, neque vero huic tantæ multitudini, quanta, mea memoria, numquam ullo in judicio fuit, deero. Nam, si ego in causa tam bona, tanto studio senatus, consensu tam incredibili bonorum omnium, tam parato, tota denique Italia ad omnem contentionem expedita, cessi tribuni plebis, de-

spicatiflimi hominis , furori , contemptiffimo-
 rum confulum levitatem , audaciamque per-
 timui ; nimium me timidum , nullius animi,
 37 nullius confilii fuiſſe confiteor. Quid enim
 fimile fuit in Q. Metello ? cujus cauſam etſi
 omnes boni probabant , tamen neque ſenatus
 publice , neque ullus ordo proprie , neque ſuis
 decretis Italia tota ſuſceperat. ad ſuam enim
 magis quandam ille gloriam , quam ad per-
 ſpicuam ſalutem reipublicæ ſuſſerat , cum
 unus in legem per vim latam jurare nolue-
 rat : denique videbatur ea conditione tam
 fortis fuiſſe , ut cum patriæ caritate conſtan-
 tiæ gloriam commutaret. Erat autem ei res
 cum exercitu C. Marii invicto : habebat ini-
 micum C. Marium , conſervatorem patriæ ,
 ſextum jam illum conſulatum gerentem : res
 erat cum L. Saturnino , iterum tribuno ple-
 bis , vigilante homine , & in cauſa populari
 ſi non moderate , at certe populariter , ab-
 ſtinenterque verſato. ceſſit , ne aut victus a
 fortibus viris cum dedecore caderet , aut vi-
 ctor multis & fortibus civibus rempublicam
 38 orbaret. Meam cauſam ſenatus palam , eque-
 ſter ordo acerrime , cuncta Italia publice ,
 omnes boni proprie , enixeque ſuſceperant.
 eas res geſſeram , quarum non unus auctor ,

ſed

sed dux omnium voluntatis fuiffem, quæque non modo ad fingularem meam gloriam, fed ad falutem communem omnium civium, & prope gentium, pertinerent: ea conditione gelferam, ut meum factum femper omnes præftare, tuerique deberent. Erat autem **17** mihi contentio non cum victore exercitu, fed cum operis conductis, & ad diripiendam urbem concitatis. habebam inimicum non C. Marium, terrorem hoftium, fpem, fubfidiumque patriæ; fed duo importuna prodigia, quos egeftas, quos æris alieni magnitudo, quos levitas, quos improbitas tribuno plebis constrictos addixerat. Nec mihi res **39** erat cum Saturnino, qui, quod a fe, quæftore Oftienfi, per ignominiam, ad principem & fenatus & civitatis, M. Scaurum, rem frumentariam translata fciebat, dolorem fuum magna contentione animi perfequebatur; fed cum fcurrarum locupletium fcorto, cum fororis adultero, cum ftuprorum sacerdote, cum venefico, cum testamentario, cum ficario, cum latrone. quos homines, fi, id quod facile factu fuit, & quod fieri debuit, quodque a me optimi & fortiffimi cives flagitabant, vi, armisque fuperaffem, non verebar, ne quis aut vim vi repulfam reprehenderet,

aut perditorum civium, vel potius domesti-
 corum hostium mortem mœreret. sed me illa
 moverunt: omnibus in concionibus illa furia
 clamabat, se, quæ faceret contra salutem
 meam, facere auctore Cn. Pompejo, cla-
 rissimo viro, mihique & nunc, & quoad
 licuit, amicissimo. M. Crassus, quocum mihi
 erant omnes amicitiae necessitudines, vir for-
 tissimus, ab eadem illa peste infestissimus esse
 meis fortunis prædicabatur. C. Cæsar, qui
 a me nullo meo merito alienus esse debebat,
 inimicissimus esse meæ saluti ab eodem quo-
 40 tidianis concionibus dicebatur. His se tribus
 auctoribus in consiliis capiendis, adiutoribus
 in re gerenda esse usurum dicebat. ex quibus
 unum habere exercitum in Italia maximum:
 duo, qui privati tum essent, & præesse, &
 parare, si vellent, exercitum posse; idque
 facturos esse dicebat. Nec mihi ille iudicium
 populi, nec legitimam aliquam contentionem,
 nec disceptationem, aut causæ dictionem,
 sed vim, arma, exercitus, imperatores, castra
 18 denuntiabat. Quid ergo? inimici oratio,
 vana præsertim, tam improbe in clarissimos
 viros coniecta, me movit? Me vero non il-
 lius oratio, sed eorum taciturnitas, in quos
 illa oratio tam improba conferebatur: qui

tum, quamquam ob aliam causam tacebant, tamen hominibus, omnia timentibus, tacendo loqui, non infitiando confiteri videbantur. Illi autem aliquo tum timore perterriti, quod acta illa atque omnes res anni superioris labefactari a prætoribus, infirmari a senatu atque principibus civitatis putabant, tribunum popularem a se alienare nolebant, suæque sibi propiora pericula esse, quam mea, loquebantur. Sed tamen & Crassus a con-41
sulibus meam causam suscipiendam esse dicebat, & eorum fidem Pompejus implorabat; neque se privatum publice susceptæ causæ defuturum esse dicebat: quem virum studiosum mei, cupidissimum reipublicæ conservandæ, [domi meæ] certi homines, ad eam rem compositi, monuerunt, ut esset cautior; ejusque vitæ a me infidas apud me domi positas esse dixerunt: atque hanc ei suspitionem alii litteris mittendis, alii nuntiis, alii coram ipsi excitaverunt, ut ille, cum a me certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, sibi cavendum putaret. Ipse autem Cæsar, quem maxime homines ignari veritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio; erat in Italia ejus exercitus, inque ejus exercitu ipsius

tribuni plebis, inimici mei, fratrem præferat.

19 Hæc ego cum viderem (neque enim erant
 42 occulta) senatum, sine quo civitas stare non
 posset, omnino de civitate esse sublatum;
 consules, qui publici consilii duces esse de-
 berent, perfecisse, ut per ipsos publicum
 consilium funditus tolleretur; eos, qui plu-
 rimum possent, opponi omnibus concionibus
 falso, sed formidolose tamen, auctores ad
 perniciem meam; conciones haberi quotidie
 contra me; vocem pro me, ac pro republica
 neminem mittere; intenta signa legionum
 existimari cervicibus ac bonis vestris, falso,
 sed putari tamen; conjuratorum copias ve-
 teres, & fusam illam [ac superatam] Catili-
 næ manum importunam, novo duce, & in-
 sperata commutatione rerum esse renovatam.

43 Hæc cum viderem, quid agerem, iudices?
 scio enim, tum non mihi vestrum studium,
 sed meum prope vestro defuisse. Contende-
 rem contra tribunum plebis privatus armis?
 Vicissent improbos boni, fortes inertes: in-
 terfectus esset is, qui hac una medicina sola
 potuit a reipublicæ peste depelli. Quid de-
 inde? quid reliquiarum restaret? quid deni-
 que erat dubium, quin ille sanguis tribunicias,

nullo præsertim publico consilio profusus, consules ultores & defensores esset habiturus? cum quidem in concione dixisset, aut mihi semel pereundum, aut bis esse vincendum. Quid erat bis vincere? Id profecto, ut, cum amentissimo tribuno plebis cum decertassem, cum consulibus, ceterisque ejus ultoribus dimicarem. Ego vero, si mihi uni ⁴⁴ pereundum non fuisset, ac modo accipienda plaga, mihi sanabilis, illis mortifera, qui eam imposuissent; semel perire tamen, iudices, maluissem, quam bis vincere. Erat enim illa altera ejusmodi contentio, ut neque victi, neque victores rempublicam tenere possemus. Quid, si in prima contentione, vi tribunitia victus, in foro, cum multis bonis viris concidissem? Senatum consules, credo, vocassent, quem totum de civitate delerant: ad arma vocassent, qui ne vestitu quidem defendi rempublicam sissent: a tribuno plebis post interitum meum dissidissent, qui eandem horam meæ pestis & suorum præmiorum esse voluissent. Unum enim mihi restabat ²⁰ illud, quod forsitan non nemo vir fortis & ⁴⁵ acris animi magnique dixerit: Restitisses, repugnasses, mortem pugnans appetisses. De quo te, te, inquam, patria, testor, & vos

penates, patriique dii, me vestrarum sedum, templorumque causa, me propter salutem meorum civium, quæ mihi semper fuit mea carior vita, dimicationem, cædemque fugisse. Etenim, si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti, hoc, iudices, accidisset, ut multi ex multis locis prædones classibus eam navem se oppressuros minitarentur, nisi me unum sibi dedidissent; si id vectores negarent, ac mecum simul interire, quam me tradere hostibus mallent: jecissem me ipse potius in profundum, ut ceteros conservarem, quam illos mei tam cupidos, non modo ad certam mortem, sed in magnum vitæ
46 discrimen adducerem. Cum vero in hanc reipublicæ navem, ereptis senatui gubernaculis, fluitantem in alto tempestatibus seditionum ac discordiarum, armatæ tot classes, nisi ego unus deditus essem, incursturæ viderentur: cum proscriptio, cædes, direptio denuntiarentur: cum alii me suspicione periculi sui non defenderent, alii vetere odio bonorum incitarentur, alii inviderent, alii obstare sibi me arbitrarentur, alii ulcisci dolorem suum aliquem vellent, alii rem ipsam publicam, atque hunc bonorum statum, otiumque odissent, & ob hasce causas, tot, tamque

varias, me unum deposcerent: depugnarem
 potius cum summo, non dicam exitio, sed
 periculo certe vestro, liberorumque vestro-
 rum, quam non id, quod omnibus impende-
 bat, unus pro omnibus susciperem ac subi-
 rem? Victi essent improbi. At cives; at ab 21
 eo privato, qui sine armis etiam consul rem-47
 publicam conservarat. si victi essent boni:
 quid superesset? non ad servos videtis rem
 venturam fuisse? An mihi ipsi, ut quidam
 putant, fuit mors æquo animo oppetenda?
 quid? tum mortemne fugiebam? an erat res
 ulla, quam mihi magis optandam putarem?
 aut ego illas res tantas, in tanta improbo-
 rum multitudine, cum gerebam, non mihi
 mors, non exilium ob oculos versabantur?
 non hæc denique a me tum, tamquam fata,
 in ipsa re gerenda canebantur? an erat mihi
 in tanto luctu meorum, tanta disjunctione,
 tanta acerbitate, tanta spoliatione omnium
 rerum, quas mihi aut natura aut fortuna de-
 derat, vita retinenda? tam eram rudis? tam
 ignarus rerum? tam expertus consilii, aut in-
 genii? nihil audieram? nihil videram? nihil
 ipse legendo, quærendoque cognoveram?
 nesciebam vitæ brevem esse cursum, gloriæ
 sempiternum? cum esset omnibus definita

mors, optandum esse, ut vita, quæ necessitati deberetur, patriæ potius donata, quam reservata naturæ videretur? nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alii dicerent animos hominum, sensusque morte restingui, alii autem tum maxime mentes sapientium ac fortium virorum, cum e corpore excessissent, sentire ac vigere? quorum alterum, fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliore
48 esse sensu. Denique, cum omnia semper ad dignitatem retulissem, nec sine ea quidquam expetendum esse homini in vita putassem, mortem, quam etiam virgines Athenis, regis, opinor, Erechthei filiæ, pro patria contempsisse dicuntur, ego vir consularis, tantis rebus gestis, timerem? præsertim cum ejus essem civitatis, ex qua Q. Mucius solus in castra Porſenæ venisset, eumque interficere, proposita sibi morte, conatus esset? ex qua P. Decius primum pater, post aliquot annos patria virtute præditus filius, se, ac vitam suam, instructa acie, pro salute populi Romani, victoriaque devovisset? ex qua innumerabiles alii partim adipiscendæ laudis, partim vitandæ turpitudinis causa, mortem in variis bellis, æquissimis animis, oppetissent?

in qua civitate ipse meminissem, patrem hujus M. Crassi, fortissimum virum, ne videret victorem inimicum, eadem sibi manu vitam exhausisse, qua mortem sæpe hostibus obtulisset? Hæc ego & multa alia cogitans, hoc²² videbam, si causam publicam mea mors per-⁴⁹ emisset, neminem umquam fore, qui auderet suscipere contra improbos cives reipublicæ salutem. Itaque non solum si vi interfissem, sed etiam si morbo extinctus essem, fore putabam, ut exemplum reipublicæ conservandæ mecum simul interiret. Quis enim umquam, me a senatu, populoque Romano, tanto omnium honorum studio, non restituito, (quod certe, si essem interfectus, accidere non potuisset,) ullam reipublicæ partem cum sua minima invidia auderet attingere? Servavi igitur rempublicam discessu meo, judices: cædem a vobis, liberisque vestris, vastitatem, incendia, rapinas, meo dolore, luctuque depuli; & unus bis rempublicam servavi, semel gloria, iterum ærumna mea. Neque enim in hoc me hominem esse infitiabor umquam, ut me optimo fratre, carissimis liberis, fidelissima conjuge, vestro conspectu, patria, hoc honoris gradu, sine dolore caruisse glorier. quod si fecissem; quod

a me beneficium haberetis, cum pro vobis ea, quæ mihi essent vilia, reliquiffem? Hoc, meo quidem animo, summi in patriam amoris mei signum esse debet certissimum, quod, cum abesse ab ea non possem sine summo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui. Memineram, iudices, divinum illum virum, atque ex iisdem, quibus nos, radicibus natum ad salutem imperii hujus, C. Marium, summa senectute, cum vim prope justorum armorum profugisset, primo senile corpus paludibus occultasse demersum: deinde ad infimorum ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugisse: inde navigio per parvo, cum omnes portus, terrasque fugeret, in oras Africæ desertissimas pervenisse. Atque ille vitam suam, ne inultus esset, ad incertissimam spem, & ad reipublicæ statum reservavit: ego, qui (quemadmodum multi in senatu, me absente, dixerunt) periculo reipublicæ vivebam, quique ob eam causam consularibus litteris de senatus sententia exteris nationibus commendabar, nonne, si meam vitam deseruiffem, rempublicam prodidiffem? in qua quidem nunc, me restituto, vivit mecum simul exemplum fidei publi-

cæ, exemplum reipublicæ defendendæ. quod
 si immortale retinetur, quis non intelligit,
 immortalē hanc civitatem futuram? Nam **23**
 externa bella regum, gentium, nationum, ⁵¹
 jampridem ita exstincta sunt, ut præclare
 cum iis agamus, quos pacatos esse patiamur.
 denique ex bellica victoria non fere quem-
 quam est invidia civium consecuta. domesti-
 cis malis, & audacium civium consiliis sæpe
 est resistendum; eorumque periculorum est in
 republica retinenda medicina: quam omnem,
 iudices, perdidissetis, si meo interitu senatui,
 populoque Romano doloris sui de me decla-
 randi potestas esset erepta. Quare moneo
 vos, adolescentes, atque hoc meo jure præ-
 cipio, qui dignitatem, qui rempublicam, qui
 gloriam spectatis; ne, si qua vos aliquando
 necessitas ad rempublicam contra improbos
 cives defendendam vocabit, segniores fitis,
 & recordatione mei casus a consiliis fortibus
 refugiatis. Primum, non est periculum, ne **52**
 qui umquam sint in civitate ejusmodi consu-
 les, præsertim si erit his id, quod debetur,
 persolutum. deinde numquam jam, ut spero,
 quisquam improbus, consilio & auxilio bo-
 norum se oppugnare rempublicam dicet, illis
 tacentibus; nec armati exercitus terrorem

opponet togatis ; neque erit justa causa ad portas sedenti imperatori, quare terrorem suum falso jactari, opponique patiatur. Numquam enim erit tam oppressus senatus, ut ei ne supplicandi quidem ac lugendi sit potestas: tam captus equester ordo, ut equites Romani a consule relegentur. Quæ cum omnia, atque etiam multo alia majora, quæ consulto prætereo, accidissent, videtis me tamen in pristinam meam dignitatem, brevis temporis dolore interjecto, reipublicæ voce esse revocatum.

24 Sed, ut revertar ad illud, quod mihi in
 53 hac omni est oratione propositum, omnibus malis illo anno, scelere consulum, rempublicam esse confectam: primum illo ipso die, qui mihi funestus fuit, omnibus bonis luctuosus, cum ego me e complexu patriæ, conspectuque vestro eripuisssem, & metu vestri periculi, non mei, furori hominis, sceleri, perfidiæ, telis, minisque cessissem, patriamque, quæ mihi erat carissima, propter ipsius patriæ caritatem reliquisssem: cum meum illum casum tam horribilem, tam gravem, tam repentinum, non solum homines, sed tecta urbis ac templa lugerent: nemo vestrum forum, nemo curiam, nemo lucem adspicere

vellet: illo, inquam, ipso die, die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem, mihi, rei que publicæ perniciēs; Gabinio & Pisoni provincia rogata est. Proh dii immortales, custodes & conservatores hujus urbis atque imperii! quænam illa in republica monstra, quæ scelera vidistis? civis erat expulsus, is, qui rempublicam ex senatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat, & expulsus non alio aliquo, sed eo ipso crimine. erat autem expulsus sine judicio, vi, lapidibus, ferro, servitio denique concitato: lex erat lata, vastato ac relicto foro, & sicariis, servisque tradito, & ea lex, quæ ut ne ferretur, senatus fuerat veste mutata. Hac tanta⁵⁴ perturbatione civitatis, ne noctem quidem consules inter meum discrimen & eorum prædam interesse passi sunt: statim, me percusso, ad meum sanguinem hauriendum, & spirante etiam republica, ad ejus spolia detrahenda advolaverunt. Omitto gratulationes, epulas, partitionem ærarii, beneficia, spem, promissa, prædam, lætitiâ paucorum, in luctu omnium. Vexabatur uxor mea: liberi ad necem quærebantur: gener, & Piso gener, a Pisonis consulis pedibus supplex rejiciebatur: bona diripiebantur, eaque ad con-

sules deferebantur : domus ardebat in Palatio :
 consules epulabantur. Quodsi meis incom-
 modis lætabantur, urbis tamen periculo com-
 moverentur.

- 25 Sed, ut a mea causa jam recedam, reli-
 55 quas illius anni pestes recordamini : sic enim
 facillime perspicietis, quantam vim omnium
 remediorum a magistratibus proximis res-
 publica desiderarit : legum multitudinem, cum
 earum, quæ latæ sunt, tum vero, quæ pro-
 mulgatæ fuerunt. nam latæ quidem sunt con-
 sulibus illis tacentibus dicam ? immo vero
 approbantibus etiam, ut censoria notio &
 gravissimum iudicium sanctissimi magistratus
 de republica tolleretur; ut collegia non mo-
 do illa vetera contra senatus consultum re-
 stituerentur, sed ab uno gladiatore innume-
 rabilia alia nova conscriberentur; ut, remis-
 sis semissibus & trientibus, quinta prope pars
 vestigalium tolleretur; ut Gabinio, pro illa
 sua Cilicia, quam sibi, si rempublicam pro-
 didisset, pactus erat, Syria daretur; ut uni
 helluoni bis de eadem re deliberandi, &, ro-
 gata lege, potestas fieret provinciæ commu-
 26 tandæ. Mitto eam legem, quæ omnia jura
 50 religionum, auspicioꝝ, potestatum, omnes
 leges, quæ sunt de jure, & de tempore le-

gum rogandarum, una rogatione delevit: mitto omnem domesticam labem: etiam exterarum nationes illius anni furore conquassatas videbamus. Lege tribunitia Matris Magnæ Pessinuntius ille sacerdos expulsus, & spoliatus sacerdotio est, fanumque sanctissimarum atque antiquissimarum religionum venditum pecunia grandi, Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione; præsertim cum ea sibi ille non colendi, sed violandi causa appetisset: appellati reges a populo, qui id numquam ne a senatu quidem postulassent: reducti exules Byzantium condemnati tum, cum indemnati cives e civitate ejiciebantur. Rex Ptolemæus, qui, si non- 57 dum erat ipse a senatu socius appellatus, erat tamen frater ejus regis, qui, cum esset in eadem causa, jam erat a senatu honorem istum consecutus: erat eodem genere, iisdemque majoribus, eadem vetustate societatis: denique erat rex, si nondum socius, at non hostis: pacatus, quietus, fretus imperio populi Romani, regno paterno atque avito; regali otio perfruebatur. de hoc nihil cogitante, nihil suspicante, eisdem operis suffragium ferentibus, est rogatum, ut sedens, cum purpura & sceptro, & illis insignibus regiis,

præconi publico subjiceretur; & imperante populo Romano, qui etiam bello victis regibus regna reddere consuevit, rex amicus, nulla injuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur.

27 Multa acerba, multa turpia, multa turbu-
 58 lenta habuit ille annus: tamen illi sceleri, quod in me illorum immanitas edidit, haud scio, an recte hoc proximum esse dicam. Antiochum illum Magnum majores nostri, magna belli contentione terra marique superatum, intra montem Taurum regnare jusserunt: Asiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is regnaret in ea, condonaverunt. Cum Armeniorum rege, Tigrane, grave bellum, perdiuturnumque gessimus; cum ille, injuriis in socios nostros inferendis, bello prope nos lacessisset. Hic & ipse per se vehemens fuit, & acerrimum hostem hujus imperii, Mithridatem, pulsum Ponto, opibus suis, regnoque defendit; & a Lucullo, summo viro atque imperatore, pulsus, animo tamen hostili cum reliquis copiis suis in pristina mente mansit. hunc Cn. Pompejus, cum in suis castris supplicem, abjectumque vidisset, erexit, atque insigne regium, quod ille de suo capite abjecerat, reposuit, &, imperatis certis rebus,
 regnare

regnare jussit : nec minus & sibi, & huic imperio gloriosum putavit, constitutum a se regem, quam constrictum videri. Qui & 59 ipse hostis fuit populi Romani, & acerrimum hostem in regnum recepit : qui confligit, qui signa contulit, qui de imperio pæne certavit, regnat hodie, & amicitiae nomen ac societatis, quod armis violarat, id precibus est consecutus : ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit : de quo nulla umquam suspicio durior aut ad senatum, aut ad imperatores nostros allata est ; vivus (ut ajunt) est & videns cum victu ac vestitu suo publicatus. En, cur ceteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur, cum, hoc illius funesti anni prodito exemplo, videant, per tribunum aliquem, & sexcentas operas, se fortunis spoliari, & regno omni posse nudari. At etiam eo negotio M. Catonis splendorem maculare voluerunt, ignari, quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus valeret : quæ in tempestate sæva quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco manet tamen, atque hæret in patria, splendetque per se semper, neque alienis umquam sordibus obsolescit. Non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum ; nec

illi committendum illud negotium, sed imponendum putaverunt: qui in concione palam dixerint, linguam se evellisse M. Catoni, quæ semper contra extraordinarias potestates libera fuisset. Tulit, gessit. Sed sentient, ut spero, brevi tempore, manere libertatem illam; atque hoc etiam, si fieri poterit, esse majorem, quod cum consulibus illis M. Cato, etiam cum jam desperasset aliquid auctoritate sua profici posse, tamen voce ipsa ac dolore pugnavit, & post meum discessum, iis Pisonem verbis, flens meum & reipublicæ casum, vexavit, ut illum hominem perditissimum atque impudentissimum pæne jam
 61 provinciæ pœniteret. Cur igitur rogationi paruit? Quasi vero ille non in alias quoque leges, quas injuste rogatas putaret, jam ante jurarit. non offert se ille istis temeritatibus, ut, cum reipublicæ nihil profit, se cive rempublicam privet. Consule me, cum esset designatus tribunus plebis, obtulit in discrimen vitam suam: dixit eam sententiam, cujus invidiam capitis periculo sibi præstandam videbat: dixit vehementer: egit acriter: ea quæ sensit, præ se tulit: dux, auctor, actor rerum illarum fuit: non quo periculum suum non viderit; sed in tanta reipublicæ tempe-

state nihil sibi, nisi de patriæ periculis, cogitandum putabat. Consecutus est ipse tribunatus. Quid ego de singulari magnitudine animi ejus, ac de incredibile virtute dicam? meministis illum diem, cum, templo ac collega occupato, nobis omnibus de vita ejus viri & civis timentibus, ipse animo fortissimo venit in templum, & clamorem hominum, auctoritate, impetum improborum, virtute sedavit. Adiit tum periculum, sed adiit ob causam: quæ quanta fuerit, jam mihi dicere non est necesse. At, si isti Cypriæ rogationi sceleratissimæ non paruisset; hæreret illa nihilominus in republica turpitudine. Regno enim jam publicato, de ipso Catone erat nominatim rogatum. quod ille si repudiaisset, dubitatis, quin ei vis esset allata, cum omnia acta illius anni per illum unum labefactari viderentur? Atque etiam hoc videbat: quoniam illam illa in republica macula regni publicati maneret, quam nemo jam posset eluere; quod ex malis boni posset in republica provenire, id utilius esse per se conservari, quam per alios. Atque ille etiamsi aliquam vi expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. etenim, qui superiore anno senatu caruisset, quo si tum veni-

ret, me tamen socium suorum in republica consiliorum videre posset; is æquo animo tum, me expulso, & meo nomine cum universo senatu, tum sententia sua condemnata, in hac urbe esse posset? Ille vero eidem tempori, cui nos; eidem furori, eisdem consulibus, eisdem minis, insidiis, periculis cessit. luctum nos haufimus majorem, dolorem ille animi non minorem.

30 His de tot, tantisque injuriis in socios,
 64 in reges, in liberas civitates, consulum querela esse debuit. in ejus magistratus tutela reges, atque exteræ nationes semper fuerunt. Ecquæ vox umquam est audita consulum? quamquam quis audiret, si maxime queri vellent? De Cyprio rege quererentur, qui me civem, nullo meo crimine, patriæ nomine laborantem, non modo stantem non defenderant, sed ne jacentem quidem protexerant? Cesseram, si alienam a me plebem fuisse vultis, quæ non fuit, invidiæ: si commoveri omnia videbantur, tempori: si vis suberat, armis: si societas, magistratum patriæ: si periculum civium, reipublicæ. Cur, cum de capite civis (non disputo, cujusmodi civis,) & de bonis proscripção ferretur, cum & sacratis legibus & XII tabulis sancitum

efflet, ut neque privilegium irrogari liceret,
 neque de capite, nisi comitiis centuriatis,
 rogari, nulla vox est audita consulum? con-
 stitutumque est illo anno, quantum in illis
 duabus hujus imperii pestibus fuit, jure pos-
 se, per operas concitatas, quemvis civem
 nominatim, tribuni plebis concilio, ex civi-
 tate exturbari? Quæ vero promulgata illo 66
 anno fuerunt? quæ promissa multis? quæ
 conscripta? quæ sperata? quæ cogitata? quid
 dicam? qui locus orbis terræ jam non erat
 alicui destinatus? cujus negotii publici co-
 gitari, optari, fingi curatio potuit, quæ non
 esset attributa atque descripta? quod genus
 imperii, aut quæ provincia, quæ ratio au-
 ferendæ aut conflandæ pecuniæ non reperie-
 batur? quæ regio, orave terrarum erat la-
 tior, in qua non regnum aliquod statuere-
 tur? quis autem rex, qui illo anno non aut
 emendum sibi, quod non habebat, aut redi-
 mendum, quod habebat, arbitraretur? quis
 provinciam, quis pecuniam, quis legationem
 ab senatu petebat? Damnatis de vi, restitu-
 tio; consulatus petitio ipsi illi populari sacer-
 doti comparabatur. Hæc gemebant boni, spe-
 rabant improbi, agebat tribunus plebis, con-
 sules adjuvabant.

31 Hic, aliquanto ferius, quam ipse vellet,
 67 Cn. Pompejus, invitissimis iis, qui mentem
 optimi ac fortissimi viri, suis consiliis, fictis-
 que terroribus a defensione meæ salutis aver-
 terant, excitavit illam suam non sopitam,
 sed suspicione aliqua retardatam consuetudi-
 nem reipublicæ bene gerendæ. Non est pas-
 sus ille vir, qui sceleratissimos cives, qui
 acerrimos hostes, qui maximas nationes, qui
 reges, qui gentes feras atque inauditas, qui
 prædonum infinitam manum, qui etiam fer-
 vitia virtute, victoriaque domuisset; qui
 omnibus bellis terra marique compressis, im-
 perium populi Romani orbis terrarum ter-
 minis definisset, rempublicam everti scelere
 paucorum; quam ipse non solum consiliis,
 sed etiam sanguine suo sæpe servasset: ac-
 cessit ad causam publicam; restitit auctori-
 tate sua reliquis rebus: de præteritis questus
 est. Fieri quædam ad meliorem spem incli-
 68 natio visa est. Decrevit senatus frequens de
 meo reditu Kalendis Junii, dissentiente nullo,
 referente L. Ninnio, cujus in mea causa num-
 quam fides, virtusque contremuit. Intercessit
 Ligus iste, nescio qui, additamentum inimi-
 corum meorum. res erat, & causa nostra
 eo jam loci, ut erigere oculos, & vivere vi-

deretur. Quisquis erat, qui aliquam partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocumque venerat, quod iudicium cumque subierat, damnabatur. Inveniebatur nemo, qui se suffragium de me tulisse confiteretur. decesserat ex Asia frater meus magno squalore, sed multo etiam maiore mœrore. huic ad urbem venienti tota obviam civitas cum lacrymis, gemituque processerat: loquebatur liberius senatus: concurrebant equites Romani: Piso ille, gener meus, qui fructum pietatis suæ neque ex me, neque a populo Romano ferre licuit, a propinquo suo focerum suum flagitabat: omnia senatus rejiciebat, nisi de me primum consules retulissent, ³² Quæ cum res jam manibus teneretur: & cum ⁶⁹ consules provinciarum pactione libertatem omnem perdidissent, qui cum in senatu, privatim, ut de me sententias dicerent, flagitabantur, legem illi se Clodiam timere dicebant. cum hæc non possent jam diutius sustinere, initur consilium de interitu Cn. Pompeji: quo patefacto, ferroque deprehenso, ille inclusus domi tamdiu fuit, quamdiu inimicus meus in tribunatu. De meo reditu octo tribuni promulgarunt. ex quo intellectum est, mihi absenti crevisse amicos, in ea

præsertim fortuna, in qua nonnulli etiam,
 quos esse putaveram, non erant; sed eos vo-
 luntatem semper eandem, libertatem non
 eandem semper habuisse. nam ex novem tri-
 bunis, quos tunc habueram, unus, me ab-
 sente, defluxit; qui cognomen sibi ex Aelio-
 rum imaginibus arripuit, quo magis nationis
 70 ejus esse, quam generis, videretur, Hoc
 igitur anno, magistratibus novis designatis,
 cum omnes boni omnem spem melioris sta-
 tus in eorum fidem convertissent; princeps
 P. Lentulus, auctoritate ac sententia sua,
 Pisone & Gabinio repugnantibus, causam
 suscepit, tribunisque plebis octo referentibus,
 præstantissimam de me sententiam dixit. Qui
 cum ad gloriam suam, atque ad amplissimi
 beneficii gratiam magis pertinere videret,
 causam illam integram ad suum consulatum
 reservari, tamen rem talem per alios citius,
 33 quam per se tardius confici malebat. Hoc
 71 interim tempore P. Sextius, iudices, designa-
 tus, iter ad C. Cæsarem pro mea salute sus-
 cepit. Quid egerit, quantum profecerit,
 nihil ad causam, equidem existimo, si ille (ut
 arbitror) æquus nobis fuerit, nihil ab hoc
 profectum; sin iratior, non multum. sed ta-
 men sedulitatem atque integritatem hominis

videtis. Ingredior jam in Sextii tribunatum. nam hoc primum iter designatus reipublicæ causa suscepit. pertinere & ad concordiam civium putavit, & ad perficiendi facultatem, animum Cæsaris a causa non abhorrere.

Abiit ille annus. respirasse homines videbantur, nondum re, sed spe reipublicæ recuperandæ. Exierunt malis ominibus atque execrationibus duo vulturii paludati: quibus utinam ipsis evenissent ea, quæ tum homines precabantur! neque nos provinciam Macedoniam cum exercitu, neque equitatum in Syria, & cohortes optimas, perdidissemus. Ineunt magistratum tribuni plebis, qui omnes 72 se de me promulgaturos confirmarant. Ex his princeps emitur ab inimicis meis, is, quem homines in luctu irridentes, Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatum civitatis fuit, ut illa ex vepreculis extracta nitedula rempublicam conaretur arrodere. Alter vero, non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto Gavii Cæpionis horreo calatis granis, in Calatinos Atilios insitus, subito nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit. Veniunt Kalendæ Januarii. vos hæc melius scire potestis: equidem audita dico: quæ tum frequentia senatus, quæ expectatio

populi, qui concursus legatorum ex Italia cuncta, quæ virtus, actio, gravitas P. Lentuli consulis fuerit, quæ etiam collegæ ejus moderatio de me: qui cum inimicitias sibi mecum ex reipublicæ diffensione susceptas esse dixisset, eas se patribus conscriptis, dixit, & temporibus reipublicæ permissurum.

34 Tum princeps rogatus sententiam L. Cotta,
 73 dixit id, quod dignissimum republica fuit, nihil de me actum esse jure, nihil more majorum, nihil legibus: non posse quemquam de civitate tolli sine judicio: de capite non modo ferri, sed ne judicari quidem posse, nisi comitiis centuriatis: vim fuisse illam, flammam quassatæ reipublicæ, perturbatorumque temporum, jure, judiciisque sublatis: magna rerum perturbatione impendente, declinasse me paululum, &, spe reliquæ tranquillitatis, præsentis fluctus, tempestatemque fugisse. Quare, cum absens rempublicam non minus magnis periculis, quam quodam tempore præsens liberassem, non restitui me solum, sed etiam ornari a senatu decere. Disputavit etiam multa prudenter, ita de me illum amentissimum & profligatissimum hostem pudoris & pudicitiae, scripsisse quæ scripserat, iis verbis, rebus, sententiis, ut,

etiam si jure esset rogatum, tamen vim habere non posset. quare me, qui nulla lege abessem, non restitui lege, sed revocari senatus auctoritate oportere. Hunc nemo erat, quin verissime sentire diceret. Sed post eum rogatus Cn. Pompejus, approbata, laudataque Cottæ sententia, dixit, sese otii mei causa, ut omni populari concitatione defungerer, censere, ut ad senatus auctoritatem, populi quoque Romani beneficium erga me adjungeretur. Cum omnes certatim, aliusque alio gravius atque ornatus de mea salute dixisset, fieretque sine ulla varietate discessio: surrexit, ut scitis, Atilius hic Gavianus: nec ausus est, cum esset emptus, intercedere; notem sibi ad deliberandum postulavit. Clamor senatus, querelæ, preces, socer ad pedes abjectus. Ille se affirmare, postero die moram nullam esse facturum. Creditum est: discessum est. illi interea deliberatori merces, longa interposita nocte, duplicata est. Consecuti dies pauci omnino Januario mense, per quos senatum haberi liceret: sed tamen actum nihil, nisi de me.

Cum omni mora, ludificatione, calumnia, **35**
senatus auctoritas impediretur: venit tandem ⁷⁵
consilii de me agendi dies, VIII Kalendas

Februarii. Princeps rogationis, vir mihi amicissimus, Q. Fabricius, templum aliquanto ante lucem occupavit. Quietus eo die Sextius, is, qui est de vi reus. actor hic, defensorque causæ meæ, nihil progreditur, consilia expectat inimicorum meorum. Quid illi, quorum consilio P. Sextius in iudicium vocatur? quo se pacto gerunt? Cum forum, comitium, curiam, multa de nocte, armatis hominibus ac servis plerisque occupavissent, impetum faciunt in Fabricium, manus afferunt, occidunt nonnullos, vulserant multos.

76 Venientem in forum, virum optimum & constantissimum, M. Cispium, tribunum plebis, vi depellunt: cædem in foro maximam faciunt: universique, destriictis gladiis & cruentis, in omnibus fori partibus, fratrem meum, virum optimum, fortissimum, meique amantissimum, oculis quærebant, voce poscebant. quorum ille telis libenter, in tanto luctu, ac desiderio mei, non repugnandi, sed moriendi causa corpus obtulisset suum, nisi suam vitam ad spem mei reditus reservasset. subiit tamen vim illam nefariam consccleratorum latronum; & cum ad fratris salutem a populo Romano deprecandam venisset, pulsus e Rostris, in comitio jacuit, seque servorum

& libertorum corporibus obtexit, vitamque
tum suam noctis & fugæ præsidio, non juris,
judiciorumque defendit. Meministis tum, ju- 77
dices, corporibus civium Tiberim compleri,
cloacas referciri, e foro spongiis effingi san-
guinem, ut omnes tantam illam copiam, &
tam magnificentum apparatus, non privatum,
aut plebejum, sed patricium & prætorium
esse arbitrarentur: nihilque, neque ante hoc 36
tempus, neque hoc ipso turbulentissimo die,
criminationis esse in Sextium. Atqui vis in
foro versata est. Certe, quando enim major?
lapidationes sæpe vidimus: non ita sæpe,
sed nimium tamen sæpe gladios: cædem ve-
ro tantam, tantos acervos corporum exstru-
ctos, nisi forte illo Cinnano atque Octaviano
die, quis umquam in foro vidit? qua ex con-
certatione animorum? Nam ex pertinacia,
aut constantia intercessoris oritur sæpe sedi-
tio, culpa atque improbitate latoris, com-
modo aliquo imperitis, aut largitione propo-
sita: oritur ex concertatione magistratum:
oritur sensim ex clamore primum: deinde
aliqua discessione concionis: vix, sero, & raro
ad manus pervenitur: nullo vero verbo fa-
cto, nulla concione advocata, nulla lege
recitata concitatam nocturnam seditionem,

78 quis audivit? An verifimile est, ut civis Romanus, aut homo liber quisquam cum gladio in forum descenderit ante lucem, ne de me ferri pateretur, præter eos, qui ab illo pestifero ac perduto cive jampridem reipublicæ sanguine faginantur? Hic jam de ipso accusatore quæro, qui P. Sextium queritur cum multitudine in tribunatu, & cum præsidio magno fuisse, num illo die fuerit. certe, certe non fuit. Victa igitur est causa reipublicæ, & victa, non auspiciis, non intercessione, non suffragiis; sed vi, manu, ferro. nam, si obnuntiasset Fabricio is prætor, qui se servasse de cælo dixerat; accepisset respublica plagam, sed eam, quam acceptam gemere posset: si intercessisset collega Fabricio, læsisset rempublicam, sed rempublicam jure læsisset. Gladiatores tu novitios, pro expectata ædilitate suppositos, cum sicariis e carcere emissis ante lucem immittas? magistratus templo dejicias? cædem maximam facias? forum purges? &, cum omnia vi & armis egeris, accuses eum, qui se præsidio munierit, non ut te oppugnaret, sed ut vitam suam posset defendere?

37

Atqui ne ex eo quidem tempore id egit
79 Sextius, ut a suis munitus, tuto in foro

magistratum gereret, rempublicam administraret. Itaque fretus sanctitate tribunatus, cum se non modo contra vim & ferrum, sed etiam contra verba atque interfationem legibus sacratis esse armatum putaret; venit in templum Castoris: obnuntiavit consuli: cum subito manus illa Clodiana, in cæde civium sæpe jam victrix, exclamat, incitatur, invadit; inermem atque imparatum tribunum alii gladiis adoriuntur, alii fragmentis septorum & fustibus: a quibus hic, multis vulneribus acceptis, ac debilitato corpore & contrucidato, se abjecit exanimatus; neque ulla alia re ab se mortem, nisi opinione mortis depulit. quem cum jacentem & concisum plurimis vulneribus extremo spiritu exsanguem & confectum viderent; defatigatione magis & errore, quam misericordia & modo, aliquando cedere destiterunt. Et causam dicit Sextius 80 de vi? quid ita? quia vivit. at id non sua culpa. plaga una illa extrema defuit: quæ si accessisset, reliquum spiritum exhausisset. Accusa Lentidium: non percussit locum: maledicito Sabinio, homini Reatino, cur tam tempori exclamarit occisum. ipsum vero quid accusas? num defuit gladiis? num repugnavit? num, ut gladiatoribus imperari solet,

38 ferrum non recepit? An hæc ipsa vis est, non posse emori? an illa, quod tribunus plebis templum cruentavit? an, quod, cum esset ablatum, primumque resipuisset, non se referri iussit? Ubi est crimen, quod reprehenditis? Hic quæro, iudices, si illo die gens ista Clodia, quod facere voluit, effecisset: si P. Sextius, qui pro occiso relictus est, occisus esset: fuistisne ad arma ituri? fuistisne vos ad patrium illum animum, majorumque virtutem excitaturi? fuistisne aliquando rempublicam a funesto latrone repetituri? an etiam tunc quiesceretis, cunctaremini, timeretis, cum rempublicam a facinorosissimis sicariis, & a servis esse oppressam atque occupatam videretis? Cujus igitur mortem ulcisceremini, siquidem liberi esse, & habere rempublicam cogitaretis; de ejus virtute viri quid vos loqui, quid sentire, quid cogitare, quid judicare oporteat, dubitandum putatis?

82 At vero illi ipsi parricidæ, quorum effrenatus furor aliter impunitate diuturna, adeo vim facinoris sui perhorruerant, ut, si paulo longior opinio mortis Sextii fuisset, Gracchum illum suum, transferendi in nos criminis causa, occidere cogitarint. Sensit rusticulus non incautus, (neque enim homines nequam

nequam tacere potuerunt,) suum sanguinem
quæri ad restinguendam invidiam facinoris
Clodiani: mulionicam penulam arripuit, cum
qua primum Romam ad comitia venerat:
messoria se corbe contexit. Cum quærerent
alii Numerium, alii Quintium, gemini no-
minis errore servatus est. Atque hoc scitis
omnes, usque adeo hominem in periculo
fuisse, quoad scitum sit Sextium vivere. quod
nisi esset patefactum paulo citius, quam vel-
lem; non illi quidem morte mercenarii sui
transferre potuissent invidiam in quos puta-
bant, sed acerbissimi sceleris infamiam grato
quodam scelere minuissent. Ac, si tunc P. 83
Sextius, iudices, in templo Castoris animam,
quam vix retinuit, edidisset; non dubito,
quin, si modo esset in republica senatus, si
majestas populi Romani revixisset, aliquando
statua huic, ob rempublicam interfecto, in
foro statueretur. Nec vero illorum quisquam,
quos a majoribus nostris, morte obita, posi-
tos in illo loco, atque in Rostris collocatos
videtis, esset P. Sextio aut acerbitate mortis,
aut animo in rempublicam præponendus:
qui cum causam civis calamitosi, causam
amici, causam bene de republica meriti, cau-
sam senatus, causam Italiæ, causam reipubli-

cæ suscepisset; cumque auspiciis, religionique parens obnuntiaret, quod senserat; luce, palam, a nefariis pestibus in deorum, hominumque conspectu esset occisus, sanctissimo in templo, sanctissima in causa, sanctissimo in magistratu. Ejus igitur vitam quisquam spoliandam ornamentis esse dicet, cujus mortem ornandam monumento sempiterno putaretis?

39 Homines, inquit, emisti, coëgisti, parasti.

84 Quid uti faceret? senatum obsideret? cives indemnatos expelleret? bona diriperet? ædes incenderet? tecta disturbarer? templa deorum immortalium inflammaret? tribunos plebis ferro e Rostris expelleret? provincias, quas vellet, quibus vellet, venderet? reges appellaret? rerum capitalium condemnatos in liberas civitates per legatos nostros reduceret? principem civitatis ferro obseffum teneret? Hæc ut efficere posset, quæ fieri, nisi armis oppressa republica, nullo modo poterant, idcirco, credo, manum sibi P. Sertius & copias comparavit. At nondum erat maturum: nondum res ipsa ad ejusmodi præfidia viros bonos compellebat: pulsi nos eramus, non omnino ista manu sola, sed tamen
85 non sine ista; vos taciti mœrebatis. Captum

erat forum anno superiore, æde Castoris, tamquam arce aliqua, a fugitivis occupata; filebatur: omnia hominum, cum egestate, tum audacia perditorum, clamore, concursu, vi, manu gerebantur; perferebatis: magistratus templis pellebantur: alii omnino aditu ac foro prohibebantur; nemo resistebat: gladiatores ex prætoris comitatu comprehensi, in senatum introducti, confessi, in vincula coniecti a Milone, emissi a Serrano; mentio nulla: forum corporibus civium Romanorum constratum cæde nocturna; non modo nulla nova quæstio, sed etiam vetera judicia sublata: tribunum plebis plus viginti vulneribus acceptis jacentem, moribundumque vidistis; alterius tribuni plebis, divini hominis, (dicam enim, quod sentio, & quod mecum sentiunt omnes,) divini, insigni quâdam, inaudita, nova magnitudine animi, gravitate, fide præditi, domus est oppugnata ferro, facibus, exercitu Clodiano. Et tu hoc loco ⁴⁰ laudas Milonem, & jure laudas. quem enim ⁸⁶ umquam virum tam immortalis virtute vidimus? qui, nullo præmio proposito, præter hoc, quod jam contritum & contemptum putatur, judicium bonorum, omnia pericula, summos labores, gravissimas contentiones,

inimicitiasque suscepit? qui mihi unus ex omnibus civibus videtur re docuisse, non verbis, quid oporteret a præstantissimis viris in republica fieri, & quid necesse esset: oporteret hominum audaciam, everforum reipublicæ sceleri, legibus & judiciis resistere: si leges non valerent, judicia non essent, si respublica vi, consensuque audacium, armis oppressa teneretur; præsidio & copiis defendi vitam & libertatem necesse esse. Hoc sentire, prudentiæ est; facere, fortitudinis; & sentire vero, & facere, perfectæ, cumulataque
 87 virtutis. Adiit ad rempublicam tribunus plebis, Milo: de cuius laude plura dicam, non quo aut ipse hæc dici, quam existimari malit, aut ego hunc laudis fructum præsentī libenter impertiam, præsertim eum verbis consequi non possim: sed quod existimo, si Milonis causam accusatoris voce collaudatam probaro, vos in hoc crimine parem Sextii causam existimaturos. Adiit igitur T. Annius ad causam reipublicæ, sic ut civem patriæ recuperare vellet ereptum. simplex causa, constans ratio, plena consensionis omnium, plena concordia. collegas adjuutores habebat: consulis alterius summum studium, alterius animus pæne placatus: de prætoribus unus alie-

nus: senatus incredibilis voluntas: equitum
 Romanorum animi ad causam excitati, ere-
 cta Italia. duo soli erant emti ad impediend-
 dum: qui si homines despecti, & contemti,
 tantam rem sustinere non potuissent; se cau-
 sam, quam susceperat, nullo labore peractu-
 rum videbat. agebat auctoritate, agebat con-
 silio, agebat per summum ordinem, agebat
 exemplo bonorum & fortium civium: quid
 republica, quid se dignum esset, quis ipse
 esset, quid sperare, quid majoribus suis red-
 dere deberet, diligentissime cogitarat. Huic ⁴¹
 gravitati hominis, videbat ille gladiator, se, ⁸⁸
 si moribus ageret, parem esse non posse: ad
 ferrum, ad faces, ad quotidianam cædem,
 incendia, rapinas, se cum exercitu suo con-
 tulit: domum oppugnare, itineribus occur-
 rere, vi laceffere, & terrere cœpit. Non
 movit hominem summa gravitate, summaque
 constantia: sed quamquam dolor animi, in-
 nata libertas, prompta, excellensque virtus,
 fortissimum virum hortabantur, vi vim obla-
 tam, præsertim sæpius, ut frangeret & re-
 futaret; tanta moderatio fuit hominis, tan-
 tum consilium, ut contineret dolorem, neque
 eadem se re ulcisceretur, qua esset laceffi-
 tus; sed illum tot jam funeribus reipublicæ

exsultantem ac tripudiantem, legum, si posset, laqueis constringeret. Descendit ad accusandum. quis umquam tam proprie reipublicæ causa, nullis inimicitiis, nullis præmiis, nulla hominum postulatione, aut etiam opinione, id umquam esse facturum? Fracti erant animi hominis. hoc enim accusante pristini illius sui iudicii turpitudinem desperabat. Ecce tibi consul, prætor, tribunus plebis, nova novi generis edicta proponunt: Ne reus adfit, ne citetur, ne quærat, ne mentionem omnino cuiquam iudicum aut iudiciorum facere liceat. Quid ageret vir ad virtutem, dignitatem, gloriam natus, vi sceleratorum hominum corroborata, legibus, iudiciisque sublatis? Cervices tribunus plebis privato, præstantissimus vir profligatissimo homini daret? an causam susceptam affligeret? an se domi contineret? Et vinci turpe putavit, & deterreri. etiam e reipublica credidit, ut, quoniam sibi in illum legibus uti non liceret, illius vim neque in suo, neque in reipublicæ periculo pertimesceret. Quomodo igitur hoc in genere præ-

42
90 fidii comparati accusas Sextium, cum idem laudes Milonem? An, qui sua tecta defendit; qui ab aris, focis, ferrum, flammam-

que depellit; qui sibi licere vult tuto esse in foro, in templo, in curia; qui vitæ præsidium comparat; qui vulneribus, quæ cernit que die toto corpore, movetur, ut aliquo præsidio caput, & cervices, & jugulum, ac latera tutetur, hunc de vi accusandum putas? Quis enim vestrûm, iudices, ignorat, 91 ita naturam rerum tulisse, ut quodam tempore homines, nondum neque naturali, neque civili jure descripto, fusi per agros ac dispersi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per cædem ac vulnera aut eripere aut retinere potuissent? Qui igitur primi virtute & consilio præstanti exstiterunt, ii perspecto genere humanæ docilitatis atque ingenii, dissipatos unum in locum congregarunt, eosque ex feritate illa ad justitiam atque mansuetudinem transduxerunt. Tum res, ad communem utilitatem, quas publicas appellamus, tum conventicula hominum, quæ postea civitates nominatæ sunt, tum domicilia conjuncta, quas urbes dicimus, invento & divino & humano jure, mœnibus sepserunt. Atque inter hanc vitam 92 perpolitam humanitate, & illam immanem, nihil tam interest, quam jus atque vis. horum utro uti nolimus, altero est utendum.

Vim volumus exstingui? jus valeat necesse est, id est, judicia, quibus omne jus continetur. Judicia displicent, aut nulla sunt? vis dominetur necesse est. Hæc vident omnes: Milo & vidit, & fecit, ut jus experiretur, vim depelleret. altero uti voluit, ut virtus audaciam vinceret; altero usus necessario est, ne virtus ab audacia vinceretur. Eademque ratio fuit P. Sextii, si minus in accusando, (neque enim per omnes fuit idem necesse fieri,) at certe in necessitate defendendæ salutis suæ, præfidioque contra vim & manum comparando.

43 O dii immortales! quemnam ostenditis
 93 exitum nobis? quam spem reipublicæ datis? quotus quisque invenietur tanta virtute vir, qui optimam quamque causam reipublicæ amplectatur? qui bonis viris deserviat? qui solidam laudem, veramque quærat? cum sciat, duo illa reipublicæ pæne fata, Gabinium & Pisonem, alterum haurire quotidie ex pacatissimis atque opulentissimis Syriæ gazis innumerabile pondus auri? bellum inferre quiescentibus, ut eorum veteres, illibatamque divitias, in profundissimum libidinum suarum gurgitem profundat? villam ædificare in oculis omnium tantam, tugurium

ut jam videatur esse illa villa, quam ipse tribunus plebis pictam olim in concionibus explicabat, quo fortissimum ac summum civem in invidiam homo castus, ac non cupidus vocaret? alterum Thracibus ac Dardanis primum pacem maxima pecunia vendidisse? deinde, ut illi pecuniam conficere possent, vexandam his Macedoniam & spoliandam tradidisse? eundemque bona creditorum, civium Romanorum, cum debitoribus Græcis divisisse? cogere pecunias maximas a Dyrrhachinis, spoliare Theffalos, certam Achæis in annos singulos pecuniam imperavisse: neque tamen ullo in publico, aut religioso loco, signum, aut tabulam, aut ornamentum reliquisse? Hos sic illudere, quibus omne supplicium atque omnis jure optimo pœna debetur? reos esse hos duos, quos videtis? omitto jam Numerium, Serranum, Aelium, quisquillas seditionis Clodianæ: sed tamen hi quoque etiam nunc volitant, ut videtis; nec dum vos de vobis aliquid timebitis, illi umquam de se pertimescent. Nam quid ego de 44 ædile ipso loquar, qui etiam diem dixit, & 95 accusavit de vi Milonem? Neque hic tamen ulla umquam injuria adducetur, ut eum tali virtute, tantaque firmitate animi se in rem-

publicam fuisse pœniteat: sed, qui hæc vident, adolescentes, quonam suas mentes conferent? ille, qui monumenta publica, qui ædes sacras, qui domos inimicorum suorum oppugnavit, excidit, incendit, qui stipatus semper ficariis, septus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui & peregrinam manum facinorosorum concitavit, & servos ad cædem idoneos emit, & in tribunatu carcerem totum in forum effudit, volitat ædilis; accusat eum, qui aliqua ex parte ejus furorem exultantem repressit: hic, qui se est tutatus sic, ut in privata re deos penates suos, in republica jura tribunatus, auspiciaque defenderet, accusare eum moderate, a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est situs.

96 Nimirum hoc illud est, quod de me potissimum tu in accusatione quæstisti, quæ esset nostra natio optimatum. sic enim dixisti. Rem quæris præclaram juventuti ad discendum, nec mihi difficilem ad perdocendum. de qua pauca, judices, dicam; & , ut arbitrator, nec ab utilitate eorum, qui audient, nec ab officio nostro, nec ab ipsa causa P.

45 Sextii abhorrebit oratio mea. Duo genera semper in hac civitate fuerunt eorum, qui

versari in republica, atque in ea se excellentius gerere studuerunt: quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimates & haberi & esse voluerunt. Qui ea, quæ faciebant, quæque dicebant, multitudini jucunda esse volebant, populares: qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optimo cuique probarent, optimates habebantur. Quis ergo iste optimus quisque? de numero si quæris, innumerabiles. neque enim aliter stare possemus. sunt principes consilii publici: sunt, qui eorum sectam sequuntur: sunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia: sunt municipales, rusticique Romani: sunt negotia gerentes: sunt etiam libertini optimates. numerus, ut dixi, hujus generis, late & varie diffusus est: sed genus unversum (ut tollatur error) brevi circumscribi & defini potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes sunt, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Esto igitur, ut hi sint, (quam tu nationem appellasti,) quique integri sunt, & sani, & bene de rebus domesticis constituti. horum qui voluntati, commodis, opinioni in gubernanda republica serviunt, defensores optimatum, ipsique optimates gravissimi, & clarissimi ci-

98 ves numerantur, & principes civitatis. Quid est igitur propositum his reipublicæ gubernatoribus, quod intueri, & quo cursum suum dirigere debeant? id quod est præstantissimum, maximeque optabile omnibus sanis, & bonis, & beatis, cum dignitate otium. Hoc qui volunt, omnes optimates: qui efficiunt, summi viri, & conservatores civitatis putantur. neque enim rerum gerendarum dignitate homines efferi ita convenit, ut otio non prospiciant; neque ullum amplexari otium, quod
 46 abhorreat a dignitate. Hujus autem otiosæ dignitatis hæc fundamenta sunt, hæc membra, quæ tuenda principibus, & vel capitis periculo defendenda sunt: religiones, auspicia, potestates magistratuum, senatus auctoritas, leges, mos majorum, judicia, jurisdictio, fides, provinciæ, focii, imperii laus,
 99 res militaris, ærarium. Harum rerum tot atque tantarum esse defensorem & patronum, magni animi est, magni ingenii, magnæque constantiæ. Etenim in tanto civium numero magna multitudo est eorum, qui aut propter metum pœnæ, peccatorum suorum conscii, novos motus, conversionesque reipublicæ quærant; aut qui propter insitum quendam animi furorem, discordiis civium ac seditione

pascantur; aut qui, propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quam suo, deflagrare. qui cum auctores sunt & duces suorum studiorum, vitiorumque nati, in republica fluctus excitantur, ut vigilandum sit iis, qui sibi gubernacula patriæ depoposcerunt, enitendumque omni scientia ac diligentia, ut, conservatis his, quæ ego paulo ante fundamenta ac membra esse dixi, tenere cursum possint, & capere otii illum portum & dignitatis. Hanc ego viam, ju- 100
dices, si aut asperam, aut arduam, aut plenam esse periculorum, aut insidiarum negem, mentiar: præsertim cum id non modo intellexerim semper, sed etiam præter cæteros senserim. Majoribus præfidiis & copiis op- 47
pugnatur respublica, quam defenditur, propterea, quod audaces homines & perditum nutu impelluntur; & ipsi etiam sponte sua contra rempublicam incitantur: boni, nescio quomodo, tardiores sunt, & principiis rerum neglectis, ad extremum ipsa denique necessitate excitantur: ita ut nonnumquam cunctatione, ac tarditate, dum otium volunt etiam sine dignitate retinere, ipsi utrumque amittant. Propugnatores autem reipublicæ 101
qui esse voluerunt, si leviores sunt, desciscunt;

si timidiore, defunt: permanent illi soli, at-
 que omnia reipublicæ causa perferunt, qui
 sunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit,
 qui a Graccho usque ad Q. Varium seditiosis
 omnibus resistit; quem nulla umquam vis,
 nullæ minæ, nulla invidia labefecit: aut qua-
 lis Q. Metellus, patruus matris tuæ; qui,
 cum florentem hominem in populari ratione,
 L. Saturninum, censor notasset, cumque in-
 sitivum Gracchum contra vim multitudinis
 incitatæ censu prohibuisset, cumque in eam
 legem, quam non jure rogatam judicaret,
 jurare unus noluisset, de civitate maluit,
 quam de sententia demoveri: aut, ut vetera
 exempla, quorum est copia digna hujus im-
 perii gloria, relinquam, neve eorum aliquem,
 qui vivunt, nominem; qualis nuper Q. Ca-
 tullus fuit: quem neque periculi tempestas,
 neque honoris aura potuît umquam de suo
 48 cursu, aut spe, aut metu demovere. Hæc
 102 imitamini, per deos immortales! qui digni-
 tatem, qui laudem, qui gloriam quæritis.
 hæc ampla sunt, hæc divina, hæc immorta-
 lia: hæc fama celebrantur, monumentis an-
 naliū mandantur, posteritati propagantur.
 Est labor; non nego: pericula magna; fateor,
Multæ insidiæ sunt bonis; verissime dictum

est. *Sed, te id, quod multi inuideant, multique expetant, Inscitia sit, inquit, postulare, si tu laborem summa cum cura efferas nullum.* Idem alio loco dixit, quod exciperent improbi cives, *Oderint, dum metuant.* Præclara 103 enim illa præcepta dederat juventuti. Sed tamen hæc via, hæc ratio reipublicæ capesendæ, olim erat magis pertimescenda, cum multis in rebus multitudinis studium ad populi commodum ab utilitate reipublicæ discrepabat. Tabellaria lex ab L. Cassio ferebatur. Populus libertatem agi putabat suam. dissentiebant principes, & in salute optimatum, temeritatem multitudinis, & tabellæ licentiam pertimescebant. Agrariam Ti. Gracchus legem ferebat. Grata erat populo. fortunæ constitui tenuiorum videbantur. Nitebantur contra optimates, quod ea discordiam excitari videbant; &, cum locupletes possessionibus diuturnis moverentur, spoliari rempublicam propugnatoribus arbitrabantur. Frumentariam legem C. Gracchus ferebat. Jucunda res plebi Romanæ. victus enim supeditabatur large sine labore. Repugnabant boni, quod & ab industria plebem ad deficiam avocari putabant, & ærarium exhauriri videbatur. Multa etiam nostra memoria, 49

quæ consulto prætereo, fuerunt in ea con-
 tentione, ut popularis cupiditas a consilio
 104 principum diffideret. Nunc jam nihil est,
 quod populus a delectis, principibusque dis-
 sentiat; nec flagitat rem ullam, neque nova-
 rum rerum est cupidus, & otio suo, & digni-
 tate optimi cujusque, & universæ reipublicæ
 gloria delectatur. Itaque homines seditiosi
 ac turbulenti, quia nulla jam largitione po-
 pulum Romanum concitare possunt, quod
 plebs perfuncta gravissimis seditionibus ac
 discordiis otium malle videatur, conductas
 habent conciones; neque id agunt, ut ea di-
 cant, aut ferant, quæ illi velint audire, qui
 in concione sunt; sed pretio ac mercede per-
 ficiunt, ut, quidquid dicant, id illi velle
 105 audire videantur. Num vos existimatis, Grac-
 chos, aut Saturninum, aut quemquam illo-
 rum veterum, qui populares habebantur, ul-
 lum umquam in concione habuisse condu-
 ctum? nemo habuit. ipsa enim largitio, &
 spes commodi propositi, sine mercede ulla
 multitudinem concitabat. Itaque temporibus
 illis, qui populares erant, offendebant illi
 quidem apud graves & honestos homines, sed
 populi iudiciis atque omni significatione flo-
 rebant. his in theatro plaudebatur: hi suffra-
 giis,

giis, quod contenderant, consequebantur: horum homines nomen, orationem, vultum, incessum amabant. Qui autem adversabantur ei generi; graves & magni homines habebantur; sed valebant in senatu multum, apud bonos viros plurimum: multitudini jucundi non erant; suffragiis offendebatur sæpe eorum voluntas: plausum vero etiam si quis eorum aliquando acceperat, ne quid peccasset, pertimescebat. Attamen, si qua res erat major, idem ille populus, horum auctoritate maxime commovebatur.

Nunc, nisi me fallit, in eo statu civitas ⁵⁰ est, ut, si operas conductorum removeris, ¹⁰⁶ omnes idem de republica sensuri esse videantur. Etenim tribus locis significari maxime populi Romani iudicium ac voluntas potest, concione, comitiis, ludorum gladiatorumque confessu. Quæ concio fuit per hos annos, quæ quidem esset non conducta, sed vera, in qua populi Romani consensus perspicere non posset? Habitæ sunt multæ de me a gladiatore sceleratissimo, ad quas nemo adibat incorruptus, nemo integer: nemo illum foedum vultum aspicere, nemo furialem vocem bonus audire poterat. Erant, erant illæ conciones perditorum hominum necessa-

107 rio turbulentæ. Habuit de eodem me P. Lentulus consul concionem: concursus est populi Romani factus: omnes ordines, tota in illa concione Italia constitit. Egit causam summa cum gravitate copiaque dicendi, tanto silentio, tanta approbatione omnium, nihil ut umquam videretur tam popolare ad populi Romani aures accidisse. Productus est ab eo Cn. Pompejus, qui se non solum auctorem meæ salutis, sed etiam supplicem populo Romano exhibuit. hujus oratio & pergravis, & grata concioni fuit. Sic contendo, numquam neque sententiam ejus, auctoritate, neque eloquentiam, jucunditate fuisse majore.

108 Quo silentio sunt auditi de me ceteri principes civitatis? quos idcirco non appello hoc loco, ne mea oratio, si minus de aliquo dixerò, ingrata; si satis de omnibus, infinita esse videatur. Cedo nunc ejusdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio concionem. Quis non modo approbavit, sed non indignissimum facinus putavit, illum non dicam loqui, sed vivere ac spirare? quis fuit, qui non ejus voce maculari rempublicam, seque, si eum audiret, scelere adstringi arbitraretur? Venio ad

109 comitia, sive magistratum placet, sive le-

gum. Leges videmus sæpe ferri multas. omitto eas, quæ feruntur ita, vix ut quini, & hi ex alia tribu, qui suffragium ferant, reperiantur. De me, quem tyrannum, atque ereptorem libertatis esse dicebat, in illa ruina reipublicæ dicit se legem tulisse. Quis est, qui se, cum contra me ferebatur, inisse suffragium confiteatur? cum autem de me eodem ex senatusconsulto, comitiis centuriatis, ferebatur, quis est, qui non profiteatur se affuisse, & suffragium de salute mea tulisse? Utra igitur causa popularis debet videri: in qua omnes honestates civitatis, omnes ætates, omnes ordines una consentiunt? an in qua furix concitatæ, tamquam ad funus reipublicæ convolant? An, sicubi 110 aderit Gellius, homo & fratre indignus, viro clarissimo, [atque optimo consule,] & ordine equestri, cujus ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit; id erit popolare? Est enim homo iste populo Romano deditus. Nihil vidi magis: qui cum ejus adolescentia in amplissimis honoribus summi viri, L. Philippi, vitrici, florere potuisset, usque eo non fuit popularis, ut bona solus comesset. deinde ex impuro adolescente & petulante, posteaquam rem paternam ab idiotarum divitiis

ad philosophorum regulam perduxit, Græculum se atque otiosum putari voluit; studio litterarum se subito dedit. Nihil sane Attæ juvabant. anagnostæ, libelli etiam pro vino sæpe oppignerabantur: manebat insaturabile abdomen, copiæ deficiebant. Itaque semper versabatur in spe rerum novarum: otio & 52 tranquillitate reipublicæ consenescebat. Ecquæ seditio umquam fuit, in qua non ille princeps? ecqui seditiosus, cui ille non familiaris? ecquæ turbulenta concio, cujus ille non concitator? cui bene dixit umquam bono? bene dixit? immo, quem fortem & bonum civem non petulantissime est infectatus? qui, ut credo, non libidinis causa, sed ut plebicola videretur, libertinam duxit uxorem. III rem. Is de me suffragium tulit, is affuit, is interfuit epulis, & gratulationibus parricidarum; in quo tamen est me ultus, cum illo ore inimicos est meos suaviatus; qui, quasi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipsam causam est mihi inimicus, quia nihil habet. Utrum ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comedisti? quid? tu meo periculo, gurges ac vorago patrimonii, helluabare; ut, si ego consul rempublicam contra te & gregales tuos defendissem, in civitate esse me

nolles? Te nemo tuorum videre vult: omnes aditum, sermonem, congressum tuum fugiunt: te fororis filius Postumus, adolescens gravis, senili iudicio, notavit, cum in magno numero tutorem liberis non instituit. Sed elatus odio, & meo, & reipublicæ nomine, quorum ille utri fit inimicior nescio, plura dixi, quam dicendum fuit, in furiosissimum atque egentissimum ganeonem. Illuc revertor: ¹¹² contra me cum sit actum, capta urbe atque oppressa, Gellium, Firmidium, Titium, ejusdem modi furias, illis mercenariis gregibus duces & auctores fuisse, cum ipse lator nihil ab horum turpitudine, audacia, fordibus abhorreret. At, cum de dignitate mea ferebatur, nemo sibi nec valetudinis excusationem, nec senectutis, satis justam putavit: nemo fuit, qui se non rempublicam mecum simul revocare in suas sedes arbitraretur. Vi-⁵³deamus nunc comitia magistratuum. Fuit col-¹¹³legium nuper tribunitium, in quo tres minime, vehementer duo populares existimabantur. Ex his, qui populares non habebantur, quibus in illo genere conductarum concionum consistendi potestas non erat, duo a populo Romano prætores video esse factos: &, quantum sermonibus vulgi & suffragiis

intelligere potui, præ se populus Romanus ferebat, sibi illum in tribunatu Cn. Domitii animum constantem & egregium, & Q. Ancharii fidem ac fortitudinem, etiamsi nihil agere potuissent, tamen voluntate ipsa gratum fuisse. Jam de C. Fannio quæ sit existimatio, videmus: quod iudicium populi Romani in honoribus ejus futurum sit, nemini **II4** dubium esse debet. Quid? populares illi duo quid egerunt? alter, qui tamen se continuerat, tulerat nihil; senserat tantum de republica aliud, atque homines exspectabant, vir & bonus, & innocens, & bonis viris semper probatus; quod parum videlicet intellexit in tribunatu, quid vero populo probaretur, & quod illum esse populum Romanum, qui in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in quem, nisi popularis esse voluisset, facillime pervenisset. alter, qui ita se in populari ratione jaëtarat, ut auspicia, legem Aeliam, senatus auctoritatem, consulem, collegas, bonorum iudicium, nihil putaret, ædilitatem petivit cum bonis viris, & hominibus primis, sed non præstantissimis opibus & gratia: tribum suam non tulit; Palatinam denique, per quam omnes illæ pestes vexare populum Romanum dicebantur,

perdidit: nec quidquam illis comitiis, quod boni viri vellent, nisi repulsam, tulit. Videtis igitur, populum ipsum, ut ita dicam, jam non esse popularem, qui ita vehementer eos, qui populares habentur, respuat; eos autem, qui ei generi adversantur, honore dignissimos judicet.

Veniamus ad ludos. Facit enim, iudices, ⁵⁴
vester in me animorum oculorumque conje- ¹¹⁵
ctus, ut mihi jam licere putem remissiore
uti genere dicendi. Comitiorum & concio-
num significationes interdum veræ sunt, non-
numquam vitiatæ atque corruptæ: theatra-
les gladiatoriique confessus, dicuntur omnino
solere, levitate nonnullorum, emtos plausus,
exiles, & raros excitare. attamen facile est,
cum id fit, quemadmodum, & a quibus fiat,
& quid integra multitudo faciat, videre.
Quid ego nunc dicam, quibus viris, aut cui
generi civium maxime applaudatur? nemi-
nem vestrûm fallit. fit hoc sane leve: quod
non ita est, quoniam optimo cuique imper-
titur: sed, si est leve, homini gravi leve est;
ei vero, qui pendet a rebus levissimis, qui
rumore, & (ut ipsi loquuntur) favore populi
tenetur & ducitur, plausum, immortalita-
tem; sibilum, mortem videri necesse est.

XI⁶ Ex te igitur, Scaure, potissimum quæro, qui ludos apparatusissimos, magnificentissimosque fecisti, ecquis istorum popularium tuos ludos adspexerit? ecquis se theatro, populoque Romano commiserit? Ipse ille maxime ludius, non solum spectator, sed actor & acroama, qui omnia fororis embolia novit; qui in cœtum mulierum pro psaltria adducitur; nec tuos ludos adspexit in illo ardenti tribunatu suo, nec ullos alios, nisi eos, a quibus vix vivus effugit. Semel, inquam, se ludis homo popularis commisit omnino, cum in templo Honoris-Virtutis, honos habitus esset virtuti, Cajique Marii, conservatoris hujus imperii, monumentum, municipi ejus, & reipublicæ defensori sedem ad salutem præbuiisset. Quo quidem tempore, quid
 55
 117 populus Romanus sentire se ostenderit, utroque in genere declaratum est: primo, cum, audito senatus consulto, ore ipsi atque absenti senatui plausus est ab universis datus: deinde, cum senatoribus singulis spectatum e senatu redeuntibus. Cum vero ipse, qui ludos faciebat, consul affedit; stantes, & manibus passis gratias agentes, & lacrymantes gaudio, suam erga me benevolentiam ac misericordiam declararunt. At, cum ille furi-

bundus, incitata illa sua vecordī mente, venisset; vix se populus Romanus tenuit: vix homines odium suum a corpore ejus impuro atque infando reprefferunt. voces quidem, & palmarum intentus, & maledictorum clamorem omnes profuderunt. Sed quid ego ¹¹⁸ populi Romani animum virtutemque commemoro, libertatem jam ex diuturna servitute respicientis in eo homine, cui tum petenti jam ædilitatem ne histriones quidem coram sedenti pepercerunt? Nam cum ageretur Togata, Simulans, ut opinor, caterva tota clarissima concentione, in ore impuri hominis imminens, concionata est. *Huic vitæ tuæ — &, Post principia, atque exitus vitiosæ vitæ!* Sedebat exanimatus; & is, qui antea cantorum convicio conciones celebrare suas solebat, cantorum ipsorum vocibus ejiciebatur. Et, quoniam facta mentio est ludorum, ne illud quidem prætermittam, in magna varietate sententiarum, numquam ullum fuisse locum, in quo aliquid a poëta dictum, cadere in tempus nostrum videretur, quod aut populum universum fugeret, aut non exprimeret ipse actor. Et, quæso, hoc ¹¹⁹ loco, judices, ne qua me levitate ductum ad insolitum genus dicendi labi putetis, si de

poëtis, de histrionibus, de ludis in iudicio
 56 loquar. Non sum tam ignarus, iudices, cau-
 farum, non tam insolens in dicendo, ut omni
 ex genere orationem aucuper, & omnes un-
 dique flosculos carpam atque delibem. scio,
 quid gravitas vestra, quid hæc advocatio,
 quid ille conventus, quid dignitas P. Sextii,
 quid periculi magnitudo, quid ætas, quid
 honos meus postulet. Sed mihi sūm si hoc lo-
 co doctrinam quandam juventuti, qui essent
 optimates. in ea explicanda demonstrandum
 est, non esse populares omnes eos, qui pu-
 tentur. Id facillime consequar, si universi
 120 populi iudicium verum & incorruptum, &
 si intimos sensus civitatis expressero. Quid
 fuit illud, quod, recenti nuntio de illo sena-
 tusconsulto, quod factum est in templo Vir-
 tutis, ad ludos scenamque perlato, confessu
 maximo, summus artifex, & meherecule sem-
 per partium in republica, tamquam in scena,
 optimarum, flens, & recenti lætitia, & mi-
 sto dolore ac desiderio mei, egit aperte mul-
 to gravioribus verbis meam causam, quam
 egomet de me agere potuiffem? Summi enim
 poëtæ ingenium non solum arte sua, sed etiam
 dolore exprimebat. *Quid enim? qui rem-
 publicam certo animo adjuverit, statuerit*

steterit cum Achivis. Vobiscum me stetisse dicebat, vestros ordines demonstrabat: revocabatur ab universis. *Re dubia, nec dubitavit vitam offerre, nec capiti pepercerit.* Hæc 121
 quantis ab illo clamoribus agebantur? cum jam, omisso gestu, verbis poëtæ, & studio actoris, & expectationi nostræ plauderetur? *Summum amicum, summo in bello* — (nam illud ipse actor adjungebat amico animo; & fortassis homines propter aliquod desiderium approbant) *summo ingenio præditum.* Tum 57
 illa, quanto cum gemitu populi Romani ab eodem paulo post in eadem fabula sunt acta? *O pater!* — Me, me ille absentem, ut patrem, deplorandum putabat, quem Q. Catulus, quem multi alii sæpe in senatu patrem patriæ nominarant. Quanto cum fletu de illis nostris incendiis ac ruinis, cum patrem pulsum, patriam afflictam deploraret, domum incensam, everfamque? Sic egit, ut demonstrata pristina fortuna, cum se convertisset, *Hæc omnia vidi inflammari* — fletum etiam inimicis atque invidis excitaret. Proh, dii 122
 immortales! quid? illa quemadmodum dixit idem? quæ mihi quidem ita & acta, & scripta videntur esse, ut vel a Catulo, si revixisset, præclare posse dici viderentur. is enim libere

reprehendere, & accusare populi nonnumquam temeritatem solebat, aut errorem senatus: *O ingraticuli Argivi, inanes Graeci, immemores beneficii!* Non erat illud quidem verum. non enim ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem, a quo acceperant, non liceret: nec unus in quemquam umquam gratior, quam in me universi. sed tamen illud scripsit disertissimus poëta pro me; egit fortissimus actor, non solum optimus, de me, cum omnes ordines demonstraret; senatum, equites Romanos, universum populum Romanum, accusaret: *Exsulare finitis, sivistis pelli, pulsum patimini.* Quæ tum significatio fuerit omnium, quæ declaratio voluntatis ab universo populo Romano in causa hominis non popularis, equidem audiebamus: existimare facilius possunt, qui adfuerunt.

¹²³ 58 Et, quoniam me huc provexit oratio, histrio casum meum toties collacrymavit, cum ita dolenter ageret causam meam, ut vox ejus illa præclara, lacrymis impediretur. Neque poëtæ, quorum ego semper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt: eaque populus Romanus non solum plausu, sed etiam gemitu suo comprobavit. Utrum igitur hæc Aesopum potius pro me, aut Accium dicere oportet

tuit, si populus Romanus liber esset, an princeps civitatis? Nominatim sum appellatus in Bruto, *Tullius*, qui libertatem civibus stabiliverat. millies revocatum est. Parumne videbatur populum Romanum judicare, id a me, & a senatu esse constitutum, quod perditii cives sublatum per nos criminabantur? Maximum vero populi Romani iudicium ¹²⁴ universo confessu gladiatorio declaratum est. erat enim munus Scipionis, dignum & eo ipso, & illo Q. Metello, cui dabatur. Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia, atque omni genere hominum celebratur: quo multitudo maxime delectatur. In hunc confessum P. Sextius, tribunus plebis, cum ageret nihil aliud in eo magistratu, nisi meam causam, venit, & se populo dedit, non plausus cupiditate, sed ut ipsi inimici nostri voluntatem universi populi viderent. Venit (ut scitis) ad columnam Meniam. tantus est ex omnibus spectaculis usque a Capitolio, tantus ex fori cancellis plausus excitatus, ut numquam major consensio, aut apertior populi Romani universi fuisse ulla in causa diceretur. Ubi erant tum illi concio- ¹²⁵ num moderatores, legum domini, civium expulsores? aliusne est aliquis improbis civibus

peculiaris populus, cui nos offensi, invisi que
 59 fuerimus? Equidem existimo, nullum tem-
 pus esse frequentioris populi, quam illud gla-
 diatorium: neque concionis ullius, neque
 vero ullorum comitorum. Hæc igitur innu-
 merabilis hominum multitudo, hæc populi
 Romani tanta significatio, sine ulla varietate,
 universi, cum illis ipsis diebus de me actum
 iri putaretur, quid declaravit, nisi optimo-
 rum civium salutem & dignitatem populo Ro-
 126 mano caram esse universo? At vero & ille
 tribunus plebis, qui de me, non patris, avi,
 proavi, majorum denique suorum omnium,
 sed Græculorum instituto, concionem inter-
 rogare solebat, Vellentne me redire; & cum
 erat reclamatum semivivis mercenariorum
 vocibus, populum Romanum negare dicebat:
 is, cum quotidie gladiatores spectaret, num-
 quam est conspectus. cum veniret, emer-
 gebat subito, cum sub tabulas subrepserat,
 ut, *Mater te appello* — dicturus videretur.
 Itaque illa via latebrosa, qua spectatum ille
 veniebat, Appia jam vocabatur. qui tamen,
 quoquo tempore conspectus erat, non modo
 gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum repen-
 127 tinis sibilis extimescebant. Videtisne igitur,
 quantum inter populum Romanum & con-

cionem interfit? dominos concionum omni odio populi notari? quibus autem consistere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi Romani significatione decorari?

Tu mihi etiam M. Atilium Regulum commemoras, qui redire ipse Carthaginem sua voluntate ad supplicium, quam sine iis captivis, a quibus ad senatum missus erat, Romæ manere maluerit? & mihi negas optandum reditum fuisse per familias comparatas & homines armatos. Vim scilicet ego desideravi, 60 qui, dum vis fuit, nihil egi, & quem, si vis non fuisset, nulla res labefactare potuisset. Hunc ego reditum repudiarem, qui ita flo- 128 rens fuit, ut verear, ne quis me studio gloriæ putet idcirco exisse, ut ita redirem? Quem enim umquam senatus civem, nisi me, nationibus exteris commendavit? cujus umquam propter salutem, nisi meam, senatus publice sociis populi Romani gratias egit? De me uno patres conscripti decreverunt, ut, qui provincias cum imperio obtinerent, qui quæstores, legatique essent, salutem & vitam meam custodirent. In una mea causa post Romam conditam factum est, ut litteris consularibus ex senatusconsulto, cuncta ex Italia, omnes, qui rempublicam salvam vellent,

convocarentur. Quod numquam senatus in universæ reipublicæ periculo decrevit, id in unius mea salute conservanda decernendum putavit. Quem curia magis requisivit? quem forum luxit? quem æque ipsa tribunalia desideraverunt? Omnia discessu meo deserta, horrida, muta, plena luctus & mœroris fuerunt. Quis est Italiæ locus, in quo non fixum sit in publicis monumentis studium salutis meæ, testimonium dignitatis? Nam quid ¹²⁹ ego illa de me divina senatusconsulta commemorem? vel quod in templo Jovis Optimi Maximi factum est, cum vir is, qui tripartitas orbis terrarum oras atque regiones tribus triumphis adjunctas huic imperio notavit, de scripto sententia dicta, mihi uni testimonium patriæ conservatæ dedit? cujus sententiam ita frequentissimus senatus secutus est, ut unus dissentiret hostis; idque ipsum tabulis publicis mandaretur, ad memoriam posteritatis sempiternam: vel quod est postridie decretum in curia, populi ipsius Romani, & eorum, qui ex municipiis conveniant, admonitu, ne quis de cœlo servaret? ne quis moram ullam afferret? si quis aliter fecisset, eum plane everforem reipublicæ fore, idque senatum gravissime laturum; & ut

statim

statim de ejus facto referretur? Qua gravitate sua cum frequens senatus nonnullorum scelus, audaciamque tardasset; tamen illud addidit, si diebus quinque, quibus agi de me potuisset, non esset actum, redirem in patriam, dignitate omni recuperata. Decre- 62
vit eodem tempore senatus, ut iis, qui ex tota Italia salutis meæ causa convenerant, agerentur gratiæ, atque ut iidem, ad res redeuntes, ut venirent, rogarentur. Hæc erat 139
studiorum in mea salute contentio; ut ii, qui a senatu de me rogabantur, iidem senatui pro me supplicarent. Atque ita in his rebus unus est solus inventus, qui ab hac tam impensa voluntate bonorum palam diffideret, ut etiam Q. Metellus consul, qui mihi vel maxime ex magnis contentionibus reipublicæ fuisset inimicus, de mea salute retulerit. Qui excitatus summa cum auctoritate P. Servilii, tum quadam gravitate dicendi, cum ille omnes prope ab inferis evocasset Metellos, & ad illius generis, quod sibi cum eo commune esset, dignitatem, propinqui sui mentem a Clodianis latrociniis reflexisset; cumque eum ad domestici exempli memoriam, & ad Numidici illius Metelli casum vel gloriosum, vel gravem convertisset; collacrymavit

vir egregius ac vere Metellus, totumque se P. Servilio dicenti etiam tum tradidit; nec illam divinam gravitatem, plenam antiquitatis, diutius homo ejusdem sanguinis potuit sustinere, & mecum absens beneficio rediit
 131 in gratiam. Quod certe, si est aliquis sensus in morte præclarorum virorum, cum omnibus Metellis, tum vero uni viro fortissimo, & præstantissimo civi, gratissimum, fratri suo, fecit, socio laborum, periculorum, consilio-
 63 rum meorum. Reditus vero meus qui fuerit, quis ignorat? quemadmodum mihi adveniēti tamquam totius Italiæ atque ipsius patriæ dexteram porrexerint Brundisini; cum ipsis nonis Sext. idem dies adventus mei fuisset reditusque, natalis, idem carissimæ filiæ, quam ex gravissimo tum primum desiderio, luctuque conspexi, idem etiam ipsius coloniæ Brundisinæ, idemque Salutis: cumque me domus eadem optimorum & doctissimorum virorum, Lenii Flacci, & patris, & fratris ejus, lætissima accepisset, quæ proximo anno mœrens receperat, & suo præsidio, periculoque defenderat: cumque itinere toto urbes Italiæ festos dies agere adventus mei videbantur; viæ multitudine legatorum undique missorum celebrabantur; ad urbem accessus

incredibili hominum multitudine & gratulatione florebat; iter a porta, in Capitolium adscensus, domum reditus erat ejusmodi, ut summa in lætitiâ illud dolerem, civitatem tam gratam, tam miseram atque oppressam fuisse?

Habes igitur, quod ex me quæfisti, qui ¹³² essent optimates. non est natio, ut dixisti; quod ego verbum agnovi: est enim illius, a quo uno maxime P. Sextius se oppugnari videt, hominis ejus, qui hanc nationem deleri & concidi cupivit: qui C. Cæsarem, mittem hominem, & a cæde abhorrentem, sæpe increpuit, sæpe accusavit, cum affirmaret, illum numquam, dum hæc natio viveret, sine cura futurum. Nihil profecit de universis: de me agere non destitit: me oppugnavit, primum per indicem Vettium, quem in concione de me, & de clarissimis viris interrogavit. In quo tamen eos cives conjunxit eodem periculo & crimine, ut a me inierit gratiam, quod me cum amplissimis & fortissimis viris congregavit. Sed postea mihi, nullo ⁶⁴ meo merito, nisi quod bonis placere cupie- ¹³³ bam, omnes est infidias sceleratissime machinatus. Ille ad eos, a quibus audiebatur, quotidie aliquid de me ficti afferebat: ille homi-

nem mihi amicissimum, Cn. Pompejum, monebat, ut meam domum metueret, atque a me ipso caveret: ille se sic cum inimico meo copularat, ut illum meæ proscriptionis, quam adjuvabat Sex. Clodius, homo iis dignissimus, quibuscum vivit, tabulam esse, se scriptorem diceret: ille unus ordinis nostri discessu meo, luctu vestro, palam exsultavit. de quo ego, cum quotidie rueret, verbum feci, iudices, numquam: neque putavi, cum omnibus machinis ac tormentis, vi, exercitu, copiis oppugnarer, de uno sagittario me queri convenire. Acta mea sibi ait displicere: quis nescit? qui legem eam contemnat, quæ dilucide vetat, gladiatores biennio, quo quis petierit, aut petiturus sit, dare? In quo ejus temeritatem satis mirari, iudices, non queo. facit apertissime contra legem: facit is, qui neque elabi ex iudicio jucunditate sua, neque emitti gratia potest; neque opibus & potentia leges ac iudicia perfringere. Quæ res hominem impellit, ut sit tam intemperans? Ista nimia gloriæ cupiditate familiam gladiatoriam, credo, nactus est, speciosam, nobilem, gloriosam. norat studia populi: videbat clamores & concursus futuros. Hac expectatione elatus homo, flagrans cupiditate

gloriæ, tenere se non potuit, quin hos gladiatores induceret, quorum esset ipse pulcherrimus. Si ob eam causam peccaret, & pro recenti populi Romani in se beneficio, populari studio elatus; tamen ignosceret nemo: cum vero ne de venalibus quidem homines electos, sed ex ergastulis emtos, nominibus gladiatoriiis ornarit, & sortito alios Samnites, alios Provocatores fecerit; tanta licentia, tanta legum contemtio, quem habitura sit exitum, non pertimescit? Sed habet ¹³⁵ defensiones duas: primum, Do, inquit, bestiarios: lex est scripta de gladiatoribus. Festive. Accipite aliquid etiam acutius. dicit se non gladiatores, sed unum gladiatorem dare, & totam ædilitatem in munus hoc transtulisse. Præclara ædilitas. unus leo: ducenti bestiarii. Verum utatur hac defensione: cupio eum suæ causæ confidere. Solet enim tribunos plebis appellare, & vi iudicium disturbare, cum diffidit. quem non tam admiror, quod meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod se statuit omnino consularem legem nullam putare. Acilium, Didiam, Liciniam, Juniam contempsit. Etiamne ejus, quem sua lege & suo beneficio ornatum, munitum, armatum solet glo-

riari, C. Cæsaris legem de pecuniis repetundis non putat esse legem? Et ajunt, alios esse, qui acta Cæsaris rescindant, cum hæc optima lex, & ab illo focero ejus, & ab hoc affecla
 65 negligatur? Et cohortari ausus est accusator in hac causa vos, judices, ut aliquando effectis feveri, aliquando medicinam adhiberetis reipublicæ. Non est ea medicina, cum sanæ parti corporis scalpellum adhibetur atque integræ: carniificina est ista & crudelitas. hi medentur reipublicæ, qui exsecant pestem aliquam, tamquam strumam civitatis.

136 Sed, ut extremum habeat aliquid oratio mea, & ut ego ante dicendi finem faciam, quam vos me tam attente audiendi; concludam illud de optimatibus, eorumque principibus ac reipublicæ defensoribus: vosque, adolescentes, & qui nobiles estis, ad majorum vestrûm imitationem excitabo, & qui ingenio & virtute nobilitatem potestis consequi, ad eam rationem, in qua multi homines novi & honore & gloria floruerunt, co-
 137 hortabor. Hæc est una via, mihi credite, & laudis, & dignitatis, & honoris: a bonis viris, sapientibus, & bene natura constitutis, laudari, & diligi: nosse descriptionem civitatis, a majoribus nostris sapientissime

constitutam : qui cum regum potestatem non tulissent, ita magistratus annuos creaverunt, ut consilium senatus reipublicæ præponerent sempiternum : deligerentur autem in id consilium ab universo populo, aditusque in illum summum ordinem civium industriæ ac virtuti pateret. Senatum reipublicæ custodem, præfidem, propugnatorem collocaverunt : hujus ordinis auctoritate uti magistratus, & quasi ministros gravissimi consilii esse voluerunt : senatum autem ipsum proximorum ordinum splendore confirmari : plebis libertatem & commoda tueri atque augere voluerunt. Hæc 66 qui pro virili parte defendunt, optimates sunt, 138 cujuscumque sint ordinis : qui autem præcipue suis cervicibus tanta munia atque rempublicam sustinent, ii semper habiti sunt optimatum principes, auctores & conservatores civitatis. Huic hominum generi fateor, ut ante dixi, multos adversarios, inimicos, invidos esse, multa proponi pericula, multas inferri injurias, magnos esse experiundos & subeundos labores : sed mihi omnis oratio est cum virtute, non cum desidia ; cum dignitate, non cum voluptate ; cum iis, qui se patriæ, qui suis civibus, qui laudi, qui gloriæ, non qui somno, & conviviiis, & delectationi natos

arbitrantur. Nam, si qui voluptatibus ducuntur, & se vitiorum illecebris & cupiditatum lenociniis dediderunt; missos faciant honores: ne attingant rempublicam: patiantur viros fortes labore, se otio suo perfrui. Quibus autem bonam famam honorum, quæ sola vere gloria nominari potest, expetunt, aliis otium quærere debent & voluptates, non sibi. suadendum est his pro communibus commodis, adeundæ inimicitiae, subeundæ sæpe pro re publica tempestates; cum multis audacibus, improbis, nonnumquam etiam potentibus, dimicandum. Hæc audivimus de clarissimorum virorum consiliis & factis: hæc accepimus, hæc legimus. Neque eos in laude positos videmus, qui incitarunt aliquando populi animos ad seditionem, aut qui largitione cæcarunt mentes imperitorum, aut qui fortes & claros viros, & bene de republica meritos in invidiam aliquam vocaverunt. Leves hos semper nostri homines, & audaces, & malos, & perniciosos cives putaverunt. At vero qui horum impetus & conatus represserunt: qui auctoritate, qui fide, qui constantia, qui magnitudine animi, consiliis audacium resisterunt: ii graves, ii principes, ii duces, ii auctores hujus ordinis, & dignitatis, atque

imperii semper habiti sunt. Ac, ne quis ex 67
nostro, aut aliquorum præterea casu hanc ¹⁴⁰
vitæ viam pertimescat: unus in hac civitate,
quem quidem ego possim dicere, præclare vir
de republica meritus, L. Opimius, indignif-
sime concidit: cujus monumentum celeberrim-
um in foro, sepulchrum desertissimum in
littore Dyrrhachino relictum est. Atque hunc
tamen, flagrantem invidia propter interitum
C. Gracchi, semper ipse populus Romanus
periculo liberavit. alia quædam civem egre-
gium iniqui iudicii procella pervertit. Ceteri
vero aut repentina vi perculsi, ac tempestate
populari, per populum tamen ipsum recreati
sunt atque revocati; aut omnino invulnerati,
inviolatique vixerunt. At vero ii, qui sena-
tus consilium, qui auctoritatem bonorum,
qui instituta majorum neglexerunt, & impe-
ritæ aut concitatæ multitudini jucundi esse
voluerunt, omnes fere reipublicæ pœnas, aut
præsenti morte, aut turpi exilio, depende-
runt. Quodsi apud Athenienses, homines ¹⁴¹
Græcos, longe a nostrorum hominum gravi-
tate disjunctos, non deerant, qui rempubli-
cam contra populi temeritatem defenderent,
cum omnes, qui ita fecerant, e civitate eji-
cerentur: si Themistoclem illum, conserva-

torem patriæ, non deterruit a republica defendenda nec Miltiadis calamitas, qui illam civitatem paulo ante servarat, nec Aristidis fuga, qui unus omnium justissimus fuisse traditur: si postea summi ejusdem civitatis viri, quos nominatim appellari non est necesse, propositis tot exemplis iracundiæ, levitatisque popularis, tamen suam rempublicam illam defenderunt: quid nos tandem facere debemus, primum in ea civitate nati, unde orta mihi gravitas & magnitudo animi videtur? tum in tanta gloria insistentes, ut omnia humana leviora videri debeant? deinde ad eam rempublicam tuendam aggressi, quæ tanta dignitate est, ut eam defendentem occidere non aliud sit, quam oppugnantem rerum potiri? Homines Græci, quos ante no-
¹⁴²minavi, inique a suis civibus damnati atque expulsi, tamen, quia bene sunt de suis civitatibus meriti, tanta hodie gloria sunt, non in Græcia solum, sed etiam apud nos, atque in ceteris terris, ut eos, a quibus illi oppressi sunt, nemo nominet; horum calamitatem dominationi illorum omnes anteponant. Quis Carthaginensium pluris fuit Annibale, consilio, virtute, rebus gestis: qui unus cum tot imperatoribus nostris per tot annos de impe-

rio & de gloria decertavit? Hunc sui cives
e civitate ejecerunt: nos etiam hostem litte-
ris nostris, & memoria videmus esse celebra-
tum. Quare imitemur nostros Brutos, Ca- 143
millos, Ahalas, Decios, Curios, Fabricios,
Maximos, Scipiones, Lentulos, Aemilios,
innumerabiles alios, qui hanc rempublicam
stabiliverunt; quos equidem in deorum im-
mortalium coetu ac numero repono: amemus
patriam, pareamus senatui, consulamus bo-
nis: praesentes fructus negligamus, posteri-
tatis gloriae serviamus: id esse optimum pu-
temus, quod erit rectissimum: speremus quae
volumus, sed quod acciderit, feramus: co-
gitemus denique, corpus virorum fortium,
magnorumque hominum, esse mortale: ani-
mi vero motus, & virtutis gloriam, sempi-
ternam: neque hanc opinionem si in illo
sanctissimo Hercule consecratam videmus,
cujus corpore ambusto, vitam ejus & virtu-
tem immortalitas excepisse dicitur, minus
existimemus eos, qui hanc tantam republi-
cam suis consiliis ac laboribus aut auxerint,
aut defenderint, aut servarint, esse immor-
talem gloriam consecutos.

Sed me repente, iudices, de fortissimorum 69
& clarissimorum civium dignitate & gloria 144

dicentem, & plura etiam dicere parantem, horum adſpectus in ipſo curſu orationis reſpreſſit. Video P. Sextium, meæ ſalutis, veſtræ auctoritatis, publicæ cauſæ deſenſorem, propugnatoſem, auctoſem, reum: video hunc prætextatum ejus filium oculis lacrymantibus me intuentem: video Milonem, vindicem veſtræ libertatis, cuſtodem ſalutis meæ, ſubſidium afflicte reipublicæ, exſtinctorem domeſtici iatrocinii, reſpreſſorem cædis quotidianæ, deſenſorem templorum atque teſtorum, præſidium curiæ, ſordidatum & reum: video P. Lentulum, cujus ego patrem, deum ac parentem ſtatuo fortunæ ac nominis mei, & fratris, rerumque noſtrarum, in hoc miſero ſqualore & ſordibus: cui ſuperior annus idem, & virilem, patris, & prætextam, populi judicio, togam dederit, hunc hoc anno, in hac toga, rogationis injuſtiſſimæ ſubitam acerbitatem pro patre fortiſſimo & clariffimo cive deprecantem.

145 Atque hic tot & talium civium ſqualor, hic luſtus, hæ ſordes, ſuſceptæ ſunt propter unum me, quia me deſenderunt, quia meum caſum, luſtumque doluerunt, quia me luſgenti patriæ, flagitanti ſenatui, poſcenti Italiæ, vobis omnibus orantibus reddiderunt.

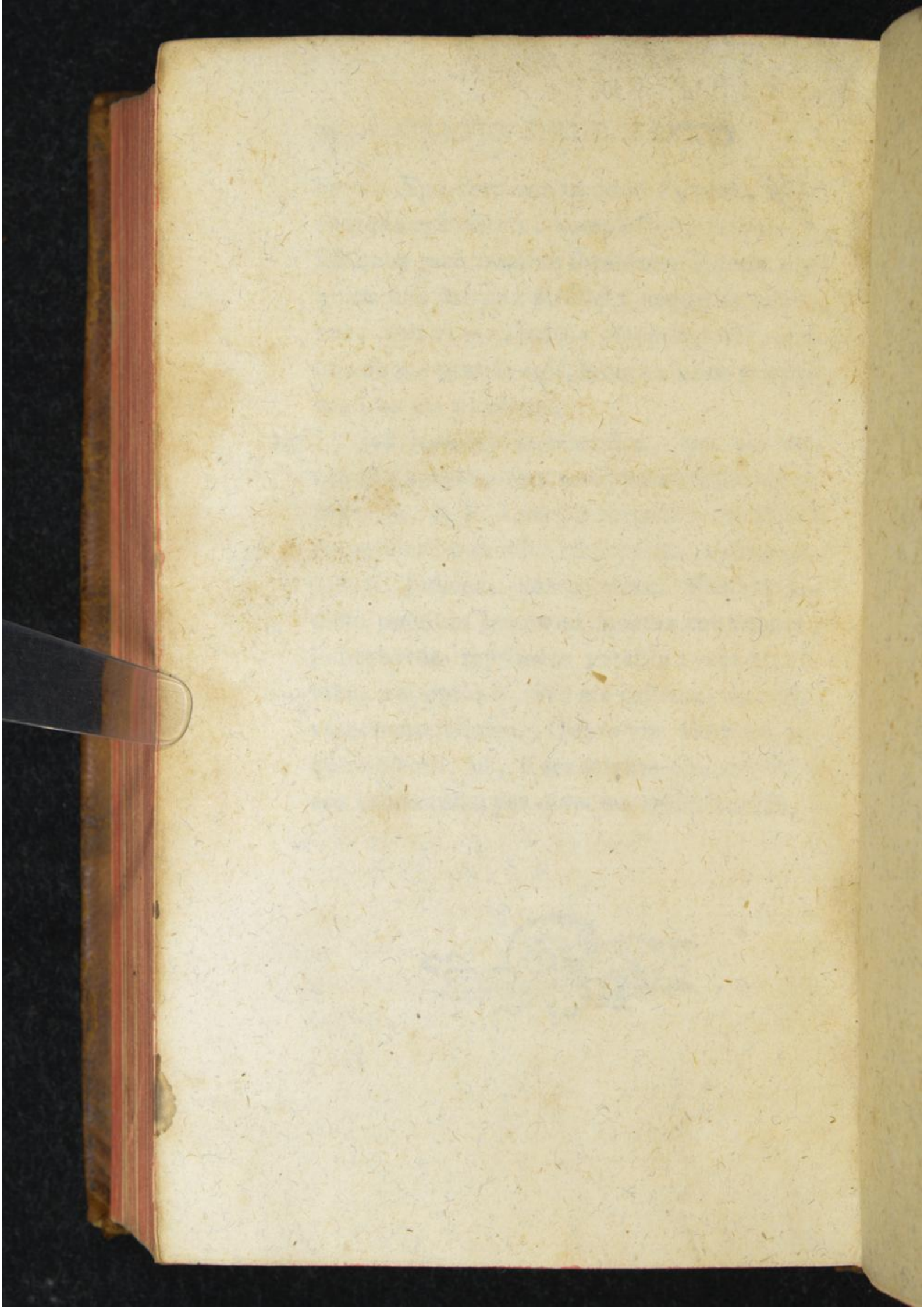
Quod tantum est in me scelus? quid tantopere deliqui illo, illo die, cum ad vos indicia, litteras, confessiones communis exitii detuli? cum parui vobis? At, si scelestum est amare patriam, pertuli poenarum fatis: everfa domus est, fortunæ vexatæ, dissipati liberi, raptata conjux, frater optimus, incredibili pietate, amore inaudito, maximo in squalore volutatus est ad pedes inimicissimorum: ego pulsus aris, focis, diis penatibus, distractus a meis, carui patria, quam (uti levissime dicam) certe texeram: pertuli crudelitatem inimicorum, scelus infidelium, fraudem invidorum.

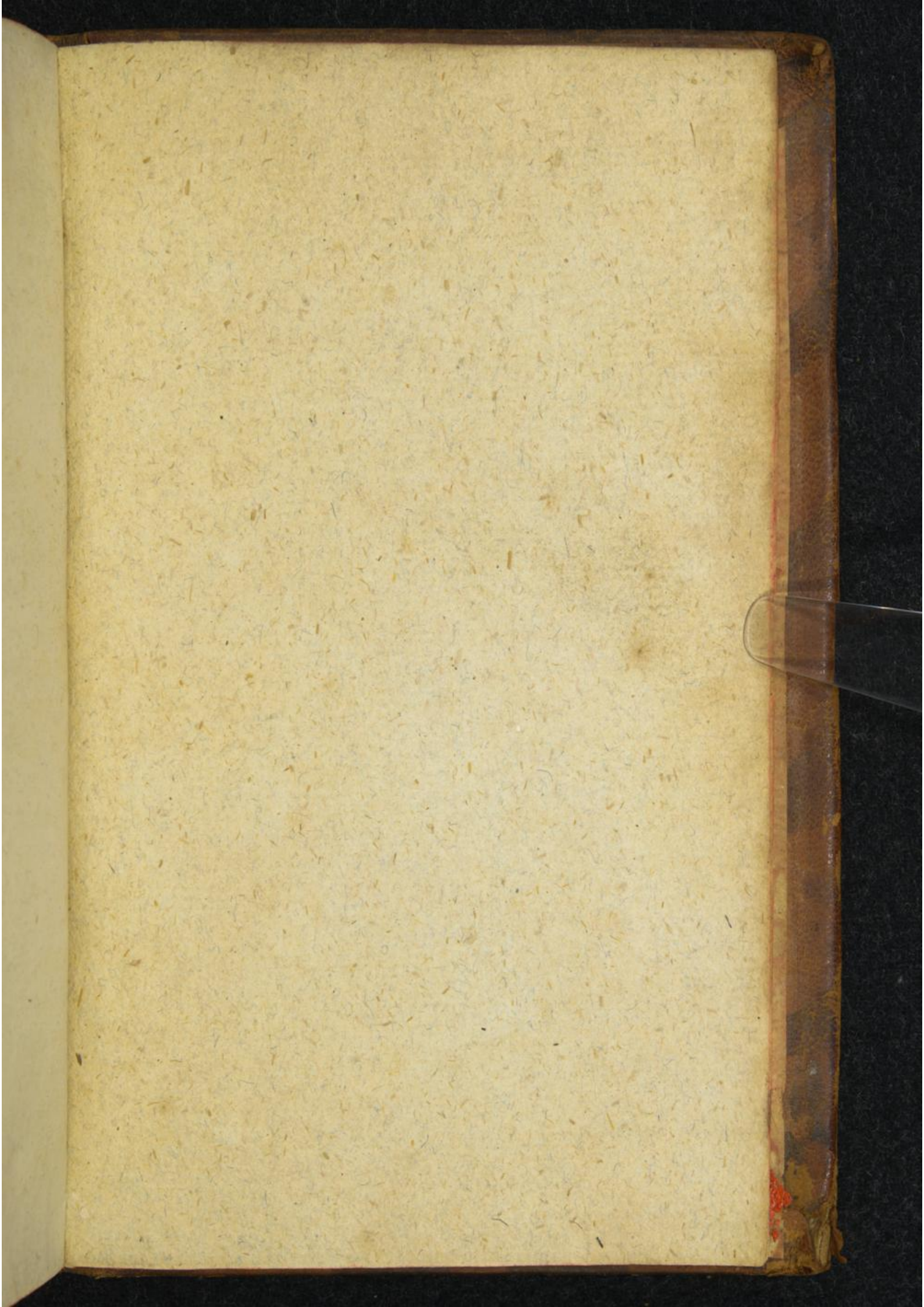
Si hoc non est fatis, quod hæc omnia de- 146
leta videntur reditu meo: multo mihi, multo, inquam, iudices, præstat, in eandem illam recidere fortunam, quam tantam importare meis defensoribus & conservatoribus calamitatem. An ego in hac urbe esse possim, his pulsus, qui me hujus urbis compotem fecerunt? non ero: non potero esse, iudices; neque hic umquam puer, qui his lacrymis, qua fit pietate, declarat, amisso patre suo propter me, me ipsum incolumem videbit; nec, quotiescumque me viderit, ingemiscet, ac pestem suam, & patris sui, sese dicet vi-

dere. Ego vero vos in omni fortuna, quæcumque erit oblata, complectar: nec me ab iis, quos meo nomine sordidatos videtis, unquam ulla fortuna divellet: neque eæ nationes, quibus me senatus commendavit, quibus de me gratias egit, hunc exulem propter me sine me videbunt.

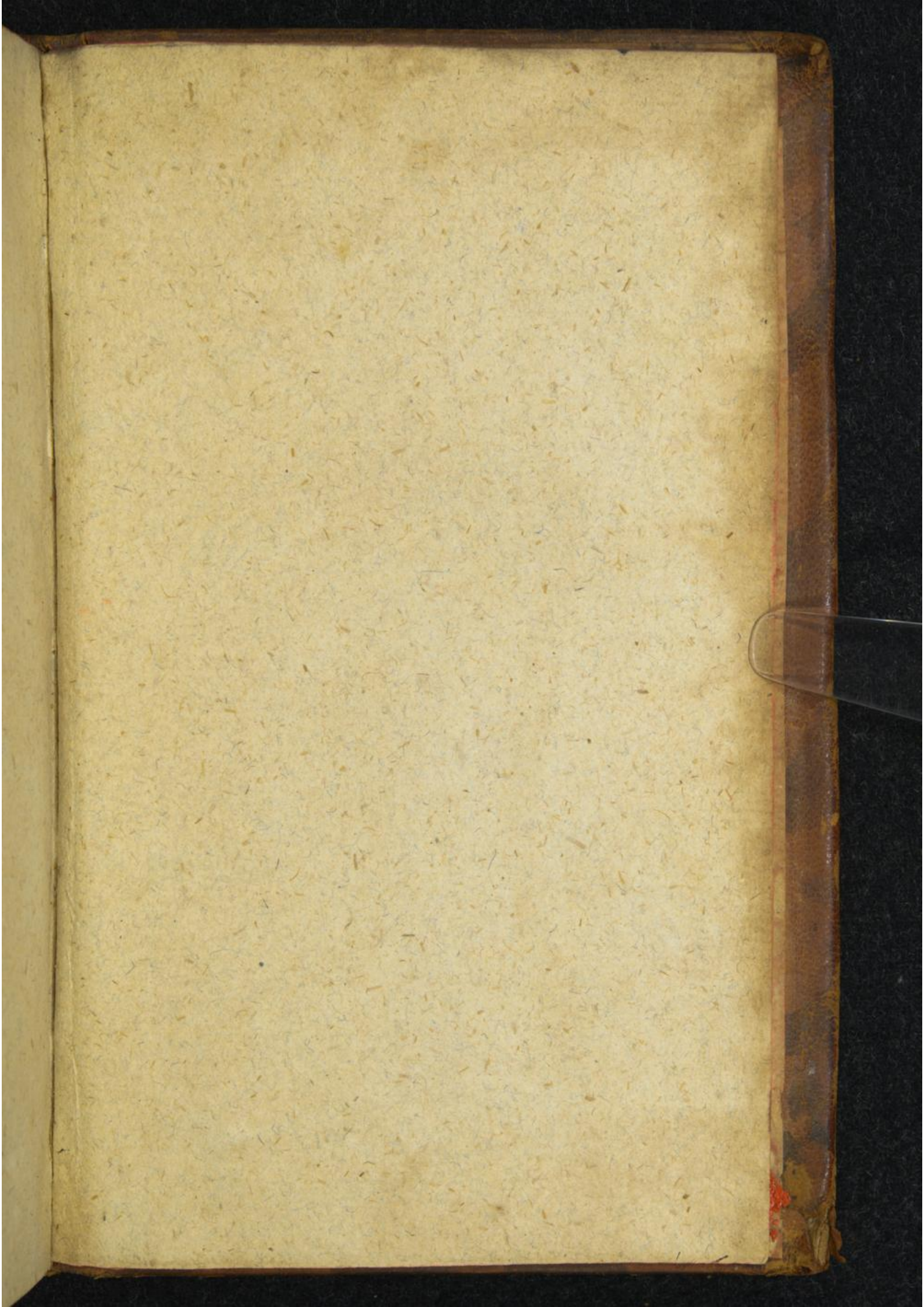
147 Sed hæc dii immortales, qui me suis templis advenientem receperunt, stipatum ab his viris, & P. Lentulo consule, atque ipsa respublica, qua nihil est sanctius, vestræ potestati, iudices, commiserunt. Vos hoc iudicio omnium bonorum mentes confirmare, improborum reprimere potestis: vos his civibus uti optimis, vos me reficere, & renovare rempublicam. Quare vos obtestor, atque obsecro, ut, si me salvum esse voluistis, eos conservetis, per quos me recuperavistis.

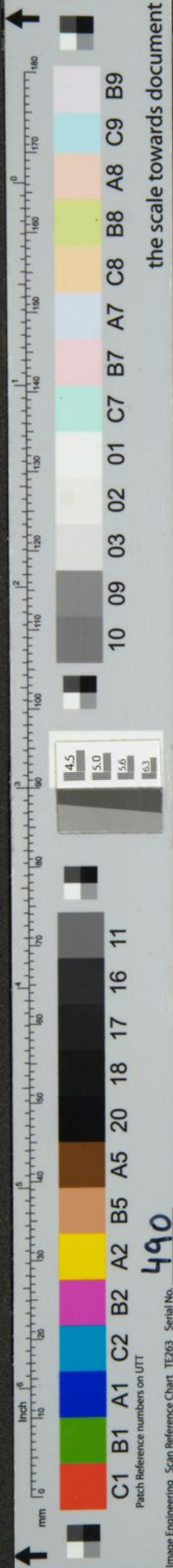

the scale towards document

C1 B1 A1 C2 B2 A2 B2 A2 B2 A5 B5 A5 B5 A8 B8 A8 C8 B8 A8 C8 B8 A8 C9 B9

490

Image Engineering Scan Reference Chart TE263 Serial No.

